

RIG

TIDSKRIFT UTGIVEN AV FÖRENINGEN FÖR SVENSK KULTURHISTORIA
I SAMARBETE MED NORDISKA MUSEET OCH FOLKLIVSARKIVET I LUND

INNEHÅLL

BIRGITTAS SISTA FÄRD

av

Professor Andreas Lindblom, Stockholm

(Sid. 33—68)

RIG · ÅRGÅNG 38 · HÄFTE 2 1955

Föreningen för svensk kulturhistoria

Ordförande: statsrådet *Herman Zetterberg*
Sekreterare: intendenten, fil. lic. *Mats Rehnberg*
Skattmästare: direktören *Sten Westerberg*

REDAKTION:

Förste intendenten, fil. dr *Gösta Berg*, intendenten, fil. lic. *Mats Rehnberg*,
professorn, fil. dr *Sigfrid Svensson*

Ansvarig utgivare: intendenten, fil. dr *Gösta Berg*

Redaktionens adress: Nordiska museet, Stockholm Ö. Telefon 63 05 00

Föreningens och tidskriftens expedition:

Nordiska museet, Stockholm Ö. Telefon 63 05 00 (fru M. Ardell)

Års- och prenumerationsavgift 10 kr

Postgiro 193958

Tidskriften utkommer med 4 häften årligen

RIG är ett annat namn på guden Heimdall, som enligt den fornisländska "Sången om Rig" gav upphov till de olika samhällsklasserna. Denna dikt innehåller den äldsta kulturhistoriska skildring vi äga från Norden. Föreningen för svensk kulturhistoria valde detta namn som symbol för sin verksamhet, när den stiftades år 1918

Birgittas sista färd

Av Andreas Lindblom

Berättelserna om hur ryktbara män och kvinnor som dött i främmande land — Birgitta, Gustav II Adolf, Karl XII, polarfararen Andrée till exempel — återbördas till hemmets jord innehåller ofta patetiska moment som historieskrivare och diktare gärna vill dröja vid. När Birgitta efter tjugofemårig pilgrimsfärd vände åter, var hon därtill föregången av ryktet om helighet; hennes jordiska kvarlevor kringsvävades av talrika miraklers mystik. Senare levnadstecknare och skönlitterära författare har broderat åtskilligt på hemfärden från Rom och lämnat spelrum för romantiska reflexioner; jag hänvisar läsaren särskilt till den vackra skildringen av Johannes Jørgensen.¹ I denna uppsats skall jag i möjligaste mån försöka hålla mig till kalla fakta, såväl tidigare kända som nya.

Denna studie har tidigare ingått i en handskreven festskrift på Albert Eskeröds femtioårsdag; den återges här i utvidgat skick. Förf. står i särskild tacksamhetsskuld till John Granlund, Gösta Berg och Sam Owen Jansson för värdefull hjälp i olika avseenden, ej minst för granskning av korrekturet. Även Bengt Bengtsson, Brynolf Hellner och Mats Rehnberg har gett mig goda råd och upplysningar.

¹ J. Jørgensen, *Den hellige Birgitta af Vadstena*, I—II, Köpenhamn 1941 och 1943.

I

Det var den 2 dec. 1373 som den långa resan från Rom till Sverige begynte.² Passet, som ännu finns bevarat i Riksarkivet, var utfärdat den 13 november; det omnämner likväl endast Birgittas barn Katherina och Birger samt en del bagage, däribland relikier och mässkrudar. Av olika källor³ får vi veta att på färden till Sverige medföljde de båda Petrusarna samt Magnus Petri; vidare Birgers och

² I. Collijn, *Birgittinska gestalter*, Stockholm 1929, s. 16, i vilket arbete viktiga notiser återges beträffande förberedelserna till och början av färden genom Italien. Andra uppgifter om hemresan återfinnes i *Acta et Processus canonizationis Beate Birgitte*, utg. av I. Collijn, Uppsala 1924—31 (citeras *Proc. can.*); *Processus seu negocium canonizationis B. Katerine de Vadstenis*, utg. av I. Collijn, Uppsala 1942—46 (citeras *Proc. can. Katerine*); *Vita Katherine*, Stockholm 1486? (citeras den tryckta *Vita Katherine*), *Skoklosterhandskriften av densamma*, utg. i *Scriptores rerum svecicarum medii aevi*, III, Uppsala 1871 och 1876 (citeras *SRS III:2*) samt *Acta Sanctorum, octobris tomus quartus*, Paris och Rom 1866 (citeras *Acta Sanctorum*).

³ *Proc. can.*, passim; jämför personregistret därstädes. Magnus Petri och Petrus av Alvastra omtalas i *Proc. can. Katerine*, s. 30. Om Petrus av Skänninge finns en viktig notis i hans biografi, se *Ant. tidskr. f. Sverige*, V, Stockholm 1873—95, s. 308.

1. Birgitta mottagande en uppenbarelse. Miniatur i den äldsta italienska handskriften av *Revelationes*, skriven 1399, tjugosex år efter helgonets död. Biblioteca Comunale, Siena.

Katherinas tjänare och tjänarinnor. Av dessa nämnes särskilt väpnaren Petrus Frijs samt en flicka vid namn Maria; troligen befann sig också bland dem en turkisk slavinna som Birgitta fått i present av drottning Johanna av Neapel och som sedermera blev nunna i Vadstena med namnet Katherina Magnusdotter.⁴ I sällskapet medföljde mellan Rom och Danzig även tvenne förnämna herrar från sistnämnda stad.⁵

Varför för inte Birgittas dotter och hennes landsmän den ginaste och vanligaste vägen, den av pilgrimer så ofta frekventerade rutten Rom—Lybeck, alltså över Bologna — Verona — Trento — Brennerpasset — Innsbruck — Würzburg och Braunschweig? Vi vet det inte. Men det förefaller mig inte uteslutet att det var utsikten att få ressällskap med de framstående borgarna från Danzig, som avgjorde att man tog den längre och mer tidsödande vägen. Alldenstund det redan var vinter, gjorde det heller inte så mycket om man reste långsammare; man kunde ju ändå inte segla över Östersjön förrän isen gått upp bland de svenska skären.

Processionen som decembermorgonen lämnade den eviga staden för att på den gamla Via Flaminia bege sig upp genom Umbrien räknade också bland deltagarna flera romerska vänner till Birgitta. Främst biskop Alfons av Jaen, vilken under de senaste åren troget stått vid

⁴ Katherina efter matmodern; Magnusdotter efter den förste generalkonfessorn, Magnus Petri. Även den nyssnämnda Maria blev sedermera nunna (Proc. can., s. 550).

⁵ SRS, III: 2, s. 256: "Två av stadens främste, som följt henne (Katherina) från Rom med hennes övriga sällskap, prisade Guds kraft och nåd i den heliga kvinnan." Övers. T. Lundén i Credo 1950, s. 96.

hennes sida och nu jämte andra skulle avlägga vittnesmål i Montefalco, den lilla staden nära Foligno, där curian föranstaltat att de första vittnesförhören i kanonisationsprocessen skulle äga rum.⁶ Uppehållet härstädes varade mellan den 14 och 17 december. Från Umbrien har man fortsatt färden till Markerna; ett underverk omtalas nämligen, vilket säges ha inträffat när de kom till Marca d'Ancona.⁷ De lärda författarna i Acta Sanctorum lämnar frågan öppen hur färden gått sedan; de konstaterar blott att man längre fram anträffar ressällskapet vid Brunn i Mähren.⁸ Comtesse de Flavigny, Steffen, Jørgensen och många med dem har antagit att man färdats sjövägen mellan Ancona och Trieste; det är möjligt men långt ifrån säkert att så skett.⁹ Man kan ha farit landvägen, dvs. fortsatt på Via Flaminia som man tidigare följt från Rom; den når Adriatiska havet vid Fano och fortsätter därifrån till Rimini där den delar sig, den östra grenen går över Ravenna och Padua. Den som valde denna väg behövde först vid Adige lämna kyrkostatsens relativt säkra område. Från Padua ledde flera vägar norrut och vidare över de östliga Alperna.¹⁰

När man skall tänka sig färdvägen för Katherina och hennes kamrater mellan Adriatiska havets norra ända och Brunn,

⁶ Proc. can., s. 73 etc.

⁷ Ipsis in marchiam Anconitanam venientibus. Undret beskrives i Bertholdus' Vita, jämför Acta Sanctorum, s. 531, samt i Proc. can., s. 285, 344 och 550.

⁸ Uttrycket "descendentes in Alamanniam" (Proc. can., s. 344) tyder med bestämdhet på att det är Brunn i Mähren som åsyftas, vilket utg. av Acta Sanctorum och SRS III: 2 liksom Collijn antagit.

⁹ På bild 2 har båda de möjliga vägarna inlagts.

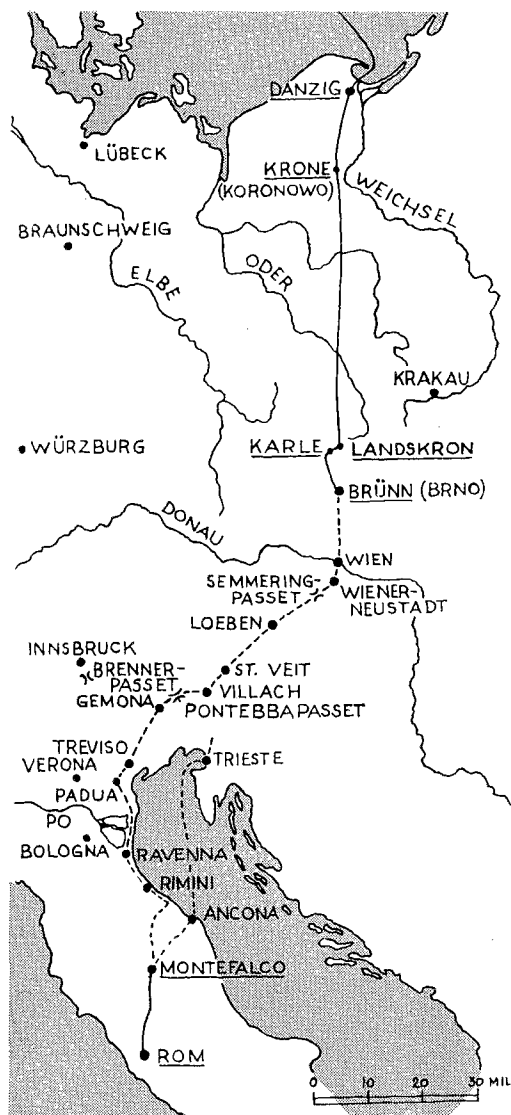
¹⁰ E. Oehlmann, Die Alpenpässe im Mittelalter, i Jahrbuch f. Schweiz. Geschichte, III och IV, Zürich 1878 och 1879, uppräknar ett tiotal vägar.

bör man räkna med en både relativt god och därtill allmänt frekventerad rutt. En av de sedan tidig medeltid mest använda vägarna gick genom Kärnten, den följde den tämligen raka linjen Treviso—Gemona—Pontebbapasset—Villach—St. Veit—Loeben och vidare genom Semmeringpasset till Wien.¹¹ Vägen användes av kejsarna Henrik IV och Fredrik II; under 1300-talets senare del tycks den ha åtnjutit särskild popularitet, kejsar Karl IV begagnar den sålunda tre gånger, 1354, 1368 och 1369.¹² Jämför beträffande denna väg exkurs 1 i slutet av denna uppsats!

Vi återvänder nu till vårt resällskap i december 1373. När det befann sig i Montefalco, var det ju bara en vecka kvar till jul. Jørgensen antar och säkerligen med rätta att de firat högtiden i Italien. Sedan står man inför spørsmålet: Är det troligt att de trotsat vinterstormarna och snön för att passera Pontebba- och Semmeringpassen? De hör visserligen till de lägsta i Östalperna, men när likväl resp. 870 och 992 meter. Såvitt jag förstår, är det mycket osannolikt att så varit fallet. Man tvingas därför anta att sällskapet övervintrat någonstades på italienska sidan för att på våren fortsätta färderna norröver. Låt oss utgå från att avståndet mellan Adriatiska havet och Danzig är ca 100 mil, vidare att den rakaste vägen — om man följer järnvägs-linjerna från kusten över Gemona—Semmering—Brünn till Östersjön — uppgår till ca 120 mil, slutligen att denna siffra bör ökas med låt oss säga 25 % för att komma så nära landsvägsrutten som möj-

¹¹ F. Ludwig, Untersuchungen über die Reise- und Marschgeschwindigkeit im XII. und XIII. Jahrhundert, Berlin 1897, s. 102. J. E. Tyler, The Alpine Passes, Oxford 1930, s. 134 ff.

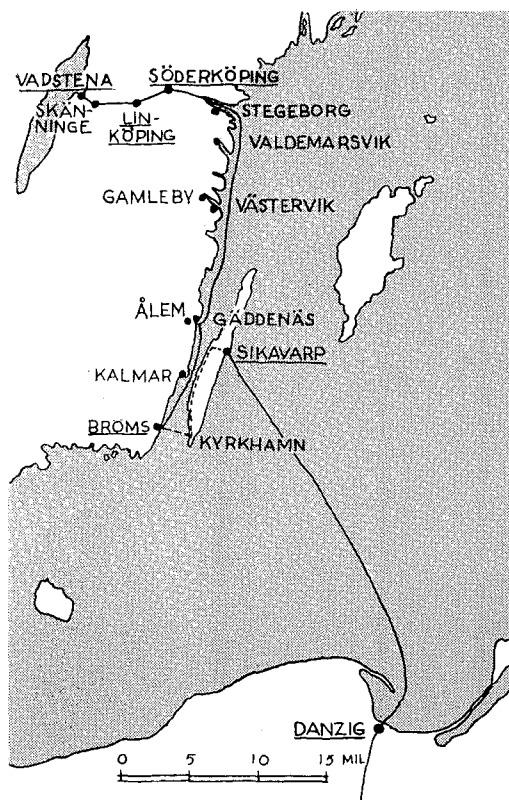
¹² Oehlmann, a. a., IV, s. 321 och 323.

2. Etappen Rom—Danzig. Namnen på orter som följt med visshet besökt är understruken. De heldragna linjerna markerar litterärt bestyrkta färdvägar.

ligt. Den sistnämnda bör sålunda ha varit i runt tal 150 mil. Enligt Ludwigs noggranna undersökningar var den normala hastigheten under de tyska kejsarnas färder till Italien på 11—1200-talen i medeltal 2—3,5 mil per dag inklusive raste-

3. Etappen Danzig—Vadstena. Beteckningar, se bild 2.

dagar. Biskop Wolfger av Passau, patriark av Aquileja, som våren 1204 reste till Rom över Kärnten, just den väg över Alpena som vi antagit för birgittinerna, når vid denna resa väl till ett maximum av 5,8 mil per dag men använder för bergfärden St. Veit—Feldkirchen—Villach—Seifnitz likväl ej större hastighet än 2—2,5 mil.¹³ Lauritz Weibull¹⁴ har som resultat av äldre undersökningar framhållit, att ”högtstående personer som red eller reste i vagn, med få vilodagar, normalt färdades 40—45 km per dag”.

Om vi för Katherina och hennes följe

därför räknar med ett så lågt medeltal som 3 mil per dag, skulle vägen mellan Adriatiska havet och Danzig likväl ha kunnat tillryggaläggas på 50 dagar. För att hinna fram till sistnämnda stad i medio av maj kan man sålunda ha börjat resan i slutet av mars, vilket verkar ganska rimligt.¹⁵

När vi, efter Italien, med säkerhet kan ånyo följa birgittinernas marschrukt, är som ovan påpekats då de anlant till Brunn i Mähren; de undgick nämligen på vägen därifrån till Landskron i Böhmen genom ett mirakel att överfallas av rövare.¹⁶ Orten där detta tilldrog sig heter numera Karle. Angående denna identifikation samt de intressanta filologiska slutsatserna i fråga om namnet hänvisas till exkurs 2.

Nästa notis gäller färden genom Polen. ”När vi för att höra mässorna veko av till klostret som kallas Clara Vallis i Polen, förlöstes en kvinna som länge legat i födslovända. Hon födde sitt barn och befriades från all fara genast när fru Birgittas relikor kom in i hennes hem.”

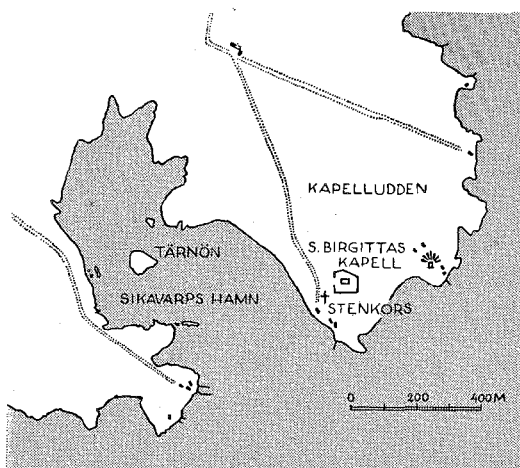
Isak Collijn har identifierat Clara Vallis med Czeŝtochowa, berömt för sitt kloster och dess undergörande Madonna. Klostret — för munkar av Paulinorden — grundades emellertid åtta år efter Bir-

¹³ När Katherina 1380 ånyo färdades denna väg, var hennes pass daterat Rom den 15 mars. Hon anlände till Vadstena i början av juli. T. Höjer, Studier i Vadstena klostret och birgittinerordens historia intill mitten af 1400-talet, Uppsala 1905, s. 111.

¹⁶ Proc. can., s. 145, 286, 344 och 550. Av berättelsen får vi också en annan värdefull upplysning, nämligen att birgittinerna färdades mellan dessa omkring 100 km från varandra belägna städer på två dagar; alltså i medeltal ca 50 km per dag. Avståndet mellan Brunn och Landskron utesluter möjligheten att Landskron skulle kunna vara den stad med samma namn som ligger strax söder om Krakau (jämför SRS III : 2, s. 239).

¹³ Ludwig, a. a., s. 102. Oehlmann, a. a., IV, s. 289.

¹⁴ Scandia 1944, s. 87.

4. Sikavarps hamn och Kapelludden i Bredsåtra socken på Öland. Efter den ekonomiska kartan 1941.

gittas sista färd och Czeŝtochowa's latinska namn var ej Clara Vallis; en färd till Czeŝtochowa skulle för övrigt inneburi en omväg för de resande.

Det förefaller mig ganska klart, att Clara Vallis varit ett cistercienserkloster att döma av att texten begagnar det latinska namnet på ordens moderkloster Clervaux. Flera sekundära stiftelser med namnet Clara Vallis är kända, däribland en just från Polen, nämligen Krone (Koronowo) belägen 22 km norr om staden Bromberg (Bydgoszcz). Klostret i Krone benämndes under medeltiden på olika vis: Felix Vallis, Corona Beate Marie Virginis, men även Clara Vallis. Alldenstund på kartan en rak linje Brünn—Danzig just går över Bromberg, torde det ej vara för djärvt att identifiera det omnämnda Clara Vallis med cistercienserklostret Krone.¹⁷

¹⁷ För värdefulla uppgifter om cistercienserklostret i Polen och om birgittinernas sannolika väg genom detta land har jag att tacka bibliotekarien vid universitetsbiblioteket i Warszawa prof. Stanislaw Sawicka.

Slutligen anländer man till hansestaden Danzig som då formellt tillhörde den mäktiga Tyska orden. Efter en tids vistelse här, där underverk inträffade och Katherina fick tillfälle att till ordensherarna frambära Birgittas profetiska budskap, var man äntligen beredd att anträda den sista etappen, överresan till Sverige.¹⁸

Man hade nu använt en tid av bortåt sex månader och ytterligare en skulle gå åt innan man anlände till Vadstena. När Katherina sex år senare ånyo för samma väg, använde hon som ovan påpekats mycket kortare tid för hela resan Rom—Vadstena. Förklaringen måste vara dels vinteruppehållet, men dels också att man avsiktligt färdades i långsam takt för att bereda tillfälle till publika hyllningar som i sin tur var ägnade att framkalla de järtecken av mångahanda slag, varom vittnesmålen berättar.

Datum för avresan från Danzig vet vi ej med exakthet. Med förlig vind — och man avvaktade givetvis sådan — kunde de 30 milen Danzig—Sikavarp avverkas på mindre än två dygn. Om man seglade de ca 150 distansminuterna med i genomsnitt bara tre knops fart, skulle man behövt omkring 50 timmar. Då ankomsten till Sikavarp som nedan skall visas ägde rum den 28 maj och till Bröms något senare, måste den i den tryckta Vita Katherine lämnade uppgiften att avresan från Danzig skett "på S:t Pauli åminnelse dag" (30 juni) vara felaktig.¹⁹ Den 28 maj

¹⁸ Comtesse de Flavigny påstår att ordens stormästare var "allié de la Suède contre le Danemark". Docenten Kjell Kumlien, utmärkt kännare av denna tid, anser att det ej finns någon historisk hemul för detta. Se Comtesse de Flavigny, *Sainte Brigitte de Suède, Paris et Poitiers* 1910, s. 619.

¹⁹ Skoklosterhandskriften av Vita Katherine, som är avtryckt i SRS III:2, anger ej datum. Tryggve Lundéns text (Credo 1950, s. 96) uppgiver

5. Sikavarps hamn från norr. Strax till vänster om mitten ses Birgittakapellets gavel. Korset befinner sig mitt emellan gaveln och sjöbodarna t.v. Foto förf. 1954.

benämnes i de svenska kalendarierna *Translatio Sancte Birgitte*. Att denna "translation" verkligen hugfäste relikernas hemkomst och inte innebar skrinläggning e. d., framgår av en uppgift i en handskrift av Birgerus Gregorii's Birgittalegend. I denna, Cod. Holm. 75 a från slutet av 1400-talet, som tidigare befunnit sig i birgittinerklostret Maria Maihingen, såges nämligen uttryckligen att Sverige hade tre Birgittafester om året, av vilka en firades på hennes dödsdag, 23 juli, en på hennes helgonförklaringsdag den 7 oktober samt en "då hon nämligen anlände från Rom till Sveriges landsändar, vilket inträffade den 28 dagen i månaden maj" (quando scilicet translata est de Roma ad partes Suecie, quod cadit xxviii die mensis May).²⁰

den 30 juni som avresedag. Han anger i inledningen (s. 69) den 14 juni som datum för ankomsten till Söderköping!

²⁰ Birgerus Gregorii, *Legenda Sancte Birgitte*, utg. av I. Collijn, Uppsala 1946, s. 27. Collijn har av misstag läst iiii (die mensis octobris) i stället för vij. I Birgittautställningen 1918, Uppsala 1918, identifierade jag felaktigt denna dag med den för-

Med undantag för såvitt jag vet, en enda författare,²¹ har alla som i senare tid skildrat Birgittas hemfärd — i den mån de uttalat sig om destinationen — angivit att det var i Söderköping som skeppet vid ankomsten till Sverige kasta- de ankar. Platsens namn omtalas emel- lertid inte i de äldsta, efter relikernas hemkomst skrivna biografierna, sålunda varken hos Birgerus Gregorii, Nicolaus Hermanni eller Bertholdus. Den möter oss tidigast i Vita Katherine som förfat- tades av vadstenamunken och general- konfessorn Ulpho Birgeri († 1433) och trycktes i Stockholm ca 1486. Det är givetvis på dess auktoritet som bollan- disterna stött sig i *Acta Sanctorum*.²²

sta translationen av relikerna som ägde rum i själva Vadstena. I Birgittaboken, Stockholm 1954, har jag rättat detta misstag.

²¹ Sten Engström, Bo Jonsson I. Till 1375, Upp- sala 1935, s. 216, jämför not 32. Engström uppger att mottagandet i Linköping ägde rum den 29 juni; denna dag landade man i Söderköping, jämför not 47.

²² *Acta Sanctorum*, s. 463: ... S. Catharina una cum Matris suæ reliquiis, enavigato mari Balthico, Sudercopiam atque adeo in regnum Sueciæ primum fuit appulsa ...

6. Grämkkulla brygga norr om Brömsebäck's utlopp. I fonden ses Stackaskär, jfr bild 7. Namnet erinrar om att man här stackat hö. Foto 1954.

Nu finns det emellertid intressant nog en hittills förbisedd källa som lämnar en helt annan uppgift. I lektierna till Birgittas translationsfest som ingår i Breviarium Lincopense, tryckt i Nürnberg 1493,²³ berättas att när de sjöfarande under vägen från Danzig kände sig ovissa om till vilken svensk hamn de borde styra "med hänsyn till krigsfaran" — händelserna utspelas ju i kung Albrekts oroliga dagar — uppenbarade sig en stjärna på himlen som ledde farkosten "till en oförutsedd hamn på Öland kallad Sikavarp" (ad portum quendam in olandia sikawarp dictum minime precogitatum).²⁴

Den fromma historien om stjärnan återfinnes redan i Proc. can. och Vita

²³ Ny utgåva av Knut Peters, Lund 1950, s. 172.

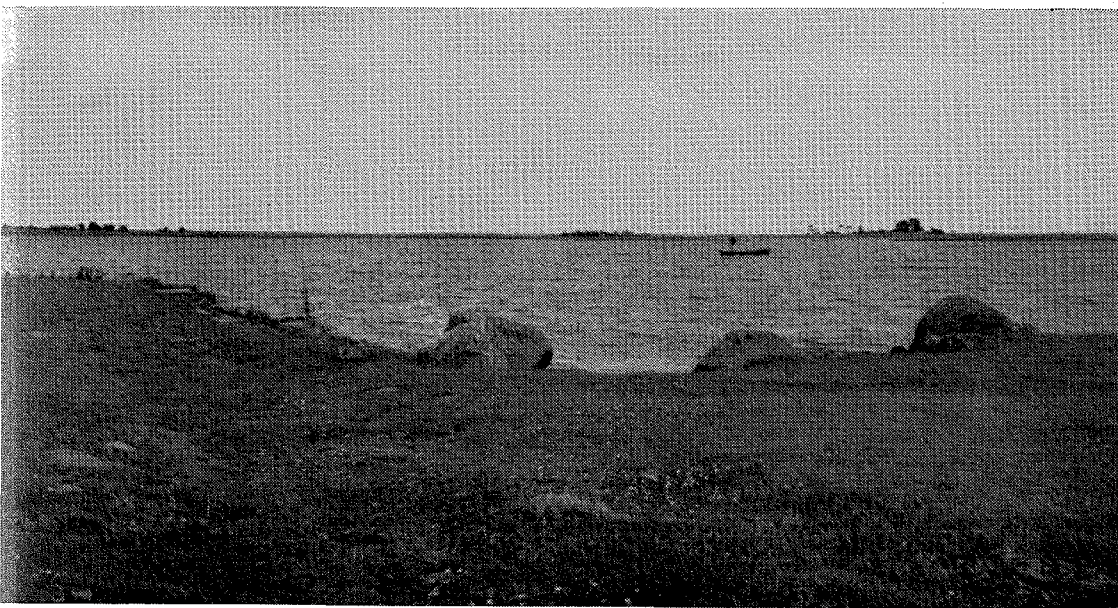
²⁴ Enligt min mening låg det "oförutsedda" ej hos färdledningen, som nog visste vad den gjorde, utan hos övriga resenärer, för att inte tala om läsaren av texten.

Katherine, men dess roll som hagiografiskt commune är av den arten att man frestas bortse från densamma. Helt betydelslös är den dock inte, alldenstund den tydligen vill ge läsaren en förklaring till att det var Sikavarp och ej Söderköping som blev den första svenska hamnen.

Det var alltså enligt breviarier till Kapelludden i Bredsättra socken på Ölands ostkust, mitt emot Borgholm, som skeppet styrde kosan. Där fanns sedan gammalt ett fiskläge — Sikavarp betyder stället där man drar not efter sik. En handelsplats, "under senmedeltiden förmodligen Ölands främsta",²⁵ hade där vuxit upp, av vilken rester ännu kunde iakttagas på 1700-talet; ett kapell fanns också varom mera nedan. Jämför bild 4, 5, 21, 22 och 27.

Vi står nu inför uppgiften att pröva

²⁵ Det medeltida Öland, Stockholm 1953, s. 20.

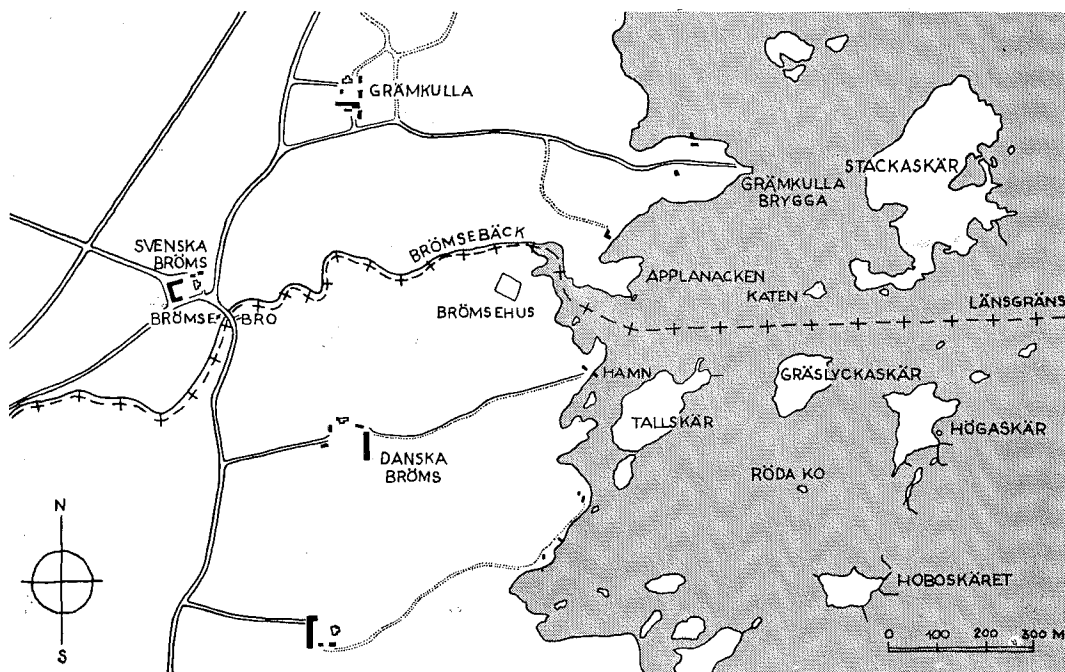
riktigheten hos de båda skenbart motsägande uppgifterna. Vem skall man tro på, Ulpho, som blev munk i Vadstena 1407 bara en mansålder efter händelsen i fråga, eller breviariets redaktör som vid århundradets slut formulerade den officiella text som på translationsdagen skulle läsas i stiftets kyrkor, alltså både på Öland och i Vadstena?

För Söderköping talar följande. Bland de vittnesmål som lades fram i Rom under kanonisationsprocessen 1379—80 finns sex i stort sett överensstämmande relationer om en märklig händelse som inträffade under hemfärden och delvis utspelades i Söderköping. Då denna tilldragelse är av stort kulturhistoriskt och psykologiskt intresse, återger jag den här ordagrant efter ett av vittnesmålen.²⁶

En adelsman vid namn Hans Smek i Söderköping, Linköpings stift, hade, när hon [Bir-

gitta, dvs. relikerna] först anlände till Sverige på apostlarna Petrus' och Paulus' fest förutnämnda år [dvs. 29 juni 1374], gripits av vansinne och hädade öppet den prisvärda fru Birgitta. Han trodde sig inte blott se en massa djävlar utan löpte iväg till ett träd, slet sönder sina kläder, föll på knä framför trädet och gisslade sig våldsamt och sade, såsom han förut brukat göra: "Vad angår mig denna käring och hennes relik? Om jag hade en häst värd fyrtio marker, skulle jag inte bekymra mig ett grand om henne!" Sedan han gisslat sig, fick han fatt på en eländig mähr, satte sig upp på henne och red till Sankt Laurentius' kyrka i Söderköping. Där släppte han hästen, gick in i kyrkan, stängde dörren efter sig ensam, varefter han fruktansvärt sargade hela kroppen och huvudet med spön och käppar, vilket iaktogs av hans tillskyndande vänner som bankade på dörren för att han skulle öppna. Men när han nekade, inträngde de slutligen genom några fönster. När han såg detta, försvarade han sig nästan som mot fiender med de käppar med vilka han förut slagit sig själv. Sedan de efter kloka rådslag lyckats infånga honom, ledde de honom motsträvt till hans bostad. Men han bet i sitt vanvett sina fingrar med tänderna och skym-

²⁶ Proc. can., s. 109 f. Jämför även s. 147 f, 280 f, 463 f, 470 och 557 f.

7. Trakten kring Brömsebacks utlopp i Östersjön. Efter ekonomiska kartan 1942.

fade dem, sägande: "Ni, förbannade rövare och tyranner, har talat illa om denna saliga fru Birgitta, liksom jag själv gjort, och är därför värda förbannelse och djävlnas sällskap, liksom jag själv." När han hade avslöjat sin egen och de andras dårskap, återvände han till sina sinnen och avgav löfte att besöka helgonens relikier. Han fick för sig att han först skulle resa till Aachens helgedomar, alldenstund han tidigare utlovat men ej hållit detta. Då greps han emellertid ånyo och skakades värre än någonsin av djävlnas skara. Men när han lugnat sig litet och rådgjort med en viss klok man, lovade han att besöka Vadstena kloster. När han begav sig på väg, kunde han i början knappast gå, så nertyngd av bördan kände han sig. Men sedan han kommit utanför staden i stor ödmjukhet, fattigt klädd och barfota, anlände han efter två långa dagsmarscher till destinationsorten.²⁷ Han tillryggalade vägen med sådan lätthet, som om han ej alls hade varit sjuk.

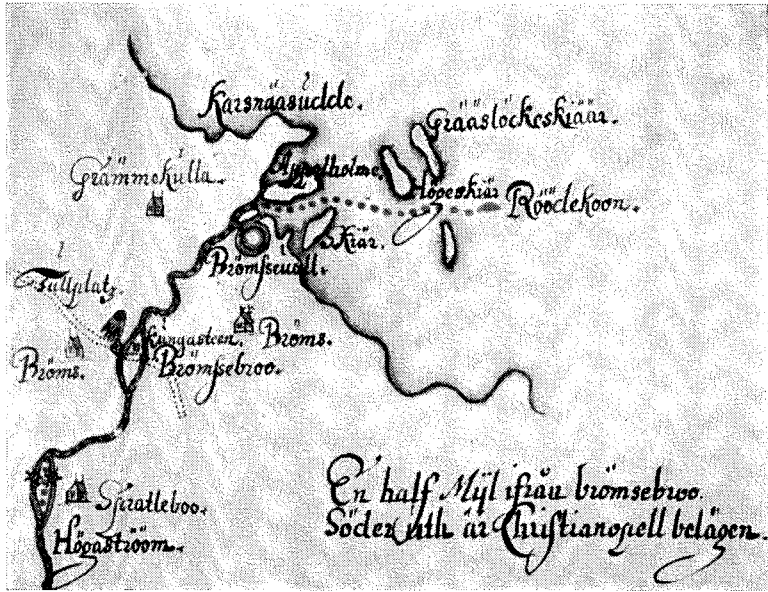
²⁷ Avståndet Söderköping—Vadstena är mellan 9 och 10 mil.

Han frambar till Gud sin tacksägelse och uppfyllde ödmjukt sin utfästelse till honom.

Man måste antaga att det varit någonstans utanför staden som Birgittas relikier uppväckt Hans Smeks raseri, alldenstund han måste förflytta sig på hästryggen till kyrkan. Det troliga är väl att Smek liksom många andra invånare i staden uppehöll sig vid hamnen när skeppet lastade ur. Men var låg hamnen? Enligt Sigurd Erixons mening torde den under 1300-talet ha legat i trakten av Tväråns inflöde i Storån, alltså ca en och en halv kilometer öster om kyrkan, vilket alltså skulle utgjort distansen för vansinnighetsritten.

Ett av huvudvittnena var Petrus Olavi från Alvastra, själv en av deltagarna i färden från Rom. Han säger att den olycklige mannen berättat sina öden för

8. Brömsebäcks utlopp. Detalj av karta från omkring 1650 i Kungl. Lantmäteristyrelsens arkiv. En jämförelse med bild 7 visar att kustlinjen, som i stort sett går i norr och söder, ritats i 45° vinkel. Karsnäasudde är platsen för Grämekulla brygga. Gräslöckeskiär och Högeskiär motsvarar Gräsläckaskär och Högaskär. Gräsläckaskär erinrar om att man här har skördat hö. Brömseuoll är beteckningen för Brömsehús rünkulle. Den gamla riksgränsen gick genom övervattensskäret Röödekoon (Röda ko). Nuvarande länsgränsen går som bild 7 visar längre norrut.

honom i Vadstena. Händelsen, beskriven i Proc. can., s. 557, hade inträffat, säger Petrus "på den plats där hennes kropps ben landsattes, när de först blev transporterade från Rom till Sveriges rike" (in loco, vbi primo applicuerunt ossa corporis eius, quando primo apportata fuerunt de Roma ad regnum Suecie). Uttrycket "på den plats där hennes kropps ben landsattes" måste rimligtvis syfta på Söderköping där Smek bodde. Tre vittnesmål säger att hans ankomst till Vadstena ägde rum vid tiden omkring Jungfru Marie himmelsfärds fest (15 augusti).

Men kan det inte vara så, att båda åsikterna är riktiga, att man först landat i Sikavarp och sedan fortsatt och avslutat seglingen i Söderköping? Läser man Vita Katherine noggrant, finner man i själva verket en bestämd antydning därom; där står nämligen: "När de seglade, kommo de — ledda av stjärnan som strålade klarare än solen mitt på dagen — till en hamn i Sverige som man knappt på för-

hand tänkt sig. Och sedan lade de till i den östgötska hamnen Söderköping, alla välbehållna."²⁸ Den först omtalade hamnen bör ha varit Sikavarp.

Färdvägen mellan de två hamnarna får vi relativt god kunskap om genom skilddringen av ett annat underverk, ävenledes upptecknat i fem vittnesmål.²⁹ Det är

²⁸ Texten i den tryckta upplagan lyder: Cumque nauigassent ad portum suecie minime precogitatum stella duce et sole clarius splendente in meridie peruenerunt. et postea applicuerunt ad portum osgocie sudhercopensem omnibus suis saluis. Min ovan i texten gjorda översättning skiljer sig från den som lämnats av Tryggve Lundén i Credo 1950, s. 96. Man bör observera det punkttecken, som i den latinska texten skiljer de båda huvudsatserna åt. Jämför även Proc. can., s. 146, där dock ingendera hamnens namn förekommer.

Författaren i Breviarium Lincopense har tydligen känt till Vita Katherine, vilket bevisas bl. a. av det gemensamma uttrycket "ad portum... minime precogitatum". Han har dock tydligen haft en bestämd önskan att precisera den första ankomststationen i Sverige just till Sikavarp. Vita Katherines författare har i sin tur varit förtrogen med texten i Proc. can., s. 146: "ad portum non precogitatum."

historien om häradshövdingen i Memmings härad Håkan Fadersson (stjärnbåt), bosatt i Örtomta socken ej långt öster om Linköping. Denne hade den 23 maj överfallits på sin gård Sörby, tillfångatagits och förts av sina fiender "mer än trettio mil" ned till kusten. Där låg ett fartyg färdigt att segla till Tyskland, varest man avsåg att hålla honom fångslad i avvaktan på en stor lösensumma. Onekligen en bild ur livet i Sverige under denna tid.²⁹

Utan hopp stod fången på stranden och bidade sitt öde. Han fick då veta att de som bar Birgittas relikfrån Rom rastade strax bredvid och började högljutt anropa helgonet att frälsa honom från fiendernas hand. Strax kommer beväpnade män — till antalet flera än fienderna — från den närbelägna borgen Bröms, befriar Håkan Fadersson och tvingar rövarna att mot en viss ersättning låta honom oskadd resa hem till Sörby igen.

Situationen förefaller ganska klar. Borgen Bröms är det välkända fästet på danska sidan av den gränsdelande Brömsebacken, bild 7 och 8. Det omtalas som nybyggt 1366, erövrats 1436 genom överrumpling av Engelbrekts folk men anges 1505 som raserat.³¹ Nu återstår av borgen blott en rektangulär ruinkulle, 60 à

70 meter i genomskärning, som reser sig 6 à 8 meter över den omgivande marken. Den närmaste bryggan på svenska sidan, Grämckulla brygga, ligger bara 500 meter därifrån. Någonstans här, i närheten av bryggan, stod tydligen Håkan Fadersson och väntade vid den tidpunkt då skeppet med Birgittas kvarlevor kastade ankar och resenärerna gick i land. När den danska besättningen på Brömsehus hörde hans rop, hade de bara att passera bäcken för att inom några minuter komma fången till hjälp.

Birgittas följe hade tydligen begivit sig från Sikavarp söderut till det 25 kilometer väster om Ölands södra udde belägna Bröms.³² Den kortaste vägen mellan Sörby och Brömsebro är i våra dagar ca 28 mil, motsvarande 26 gamla svenska. Tar man med i beräkningen medeltidsvägarnas krökar blir kanonisationsprotokollets uppgift om avståndet, "mer än trettio mil", ganska rimlig.³³ Texten säger att kidnappningen av häradshövdingen inträffade den 23 maj. Aaldenstund enligt kalendariet *Translatio Sancte Birgitte*, som hugfäste landstigningen, firades den 28 maj, bör mötet i Bröms tidigast ägt rum någon av de första dagarna i juni. En vecka har varit tillräcklig för fångtransporten Sörby—Bröms; några dagar för relikföljets färd de ca tio milen Sikavarp—Bröms.

²⁹ Proc. can., s. 108 f; jämför s. 161, 464 f, 470 f och 555 f.

³⁰ Jämför biskop Nils' i Linköping klagomål 1387, att "i följd av den svåra split och oenighet som uppstått i landet", människorna icke kunde "fritt lämna sina hus och återvända till dem", utan vid resor alltid måste befara, "att de skulle be- drägligen tillfångatagas eller berövas sina ägodelar och hästar". S. Tunberg, Sveriges historia . . . , II, Stockholm 1926, s. 316 f.

³¹ C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, Stockholm 1911, s. 96. Meddel. fr. Kalmar läns fornminnesförening IV, 1904, s. 38.

³² Sten Engström (a. a., s. 216) omtalar miraklet med Håkan Fadersson och drar därav slutsatsen att Katherina "landstigit i trakten söder om Kalmar".

³³ Jag har antagit att den östgötamil som här avses (flera av vittnena var östgötar) var lika med den gamla svenska, en hypotes vars riktighet benäget bekräftats av Sam Owen Jansson. Ett annat vittnesmål (Proc. can., s. 138) fixerar avståndet mellan Vadstena och Kalmar "ad XXX longas leucas". Sistnämnda avstånd är än i dag ca 30,5 gamla svenska mil.

Beträffande tidpunkten för ankomsten till Söderköping erhåller vi genom ovan citerade vittnesmål i Hans Smek-affären uppgiften att det skedde den 29 juni. Vad har då Birgittas följe gjort hela månaden? Själva sättet att färdas måste tydligen varit tidsödande. John Granlund har till mig framkastat tanken att man fortsatt sjöledes utmed den långa fastlandskusten, vilket till en del förklarar långsamheten. Vid forntida seglatser utefter kusten måste vi räkna med att man på aftonen regelbundet kastade ankar för att övernatta, ej sällan på land i medhavda tält. När Henrik Norman 1561 seglade mellan Kalmar och Stockholm till Erik XIV:s kröning, använde han en tid av 14 dagar.³⁴ Men birgittinerna begagnade dubbelt så lång tid bara för rutten Sika-varp—Söderköping! Detta tarvar en förklaring.

II

Vad var då först och främst skälet att man valde omvägen över Bröms för att avverka den relativt korta sträckan Sika-varp—Vadstena? Svaret härpå sammanhänger med det kyrkliga och politiska läget i dåtidens Sverige.

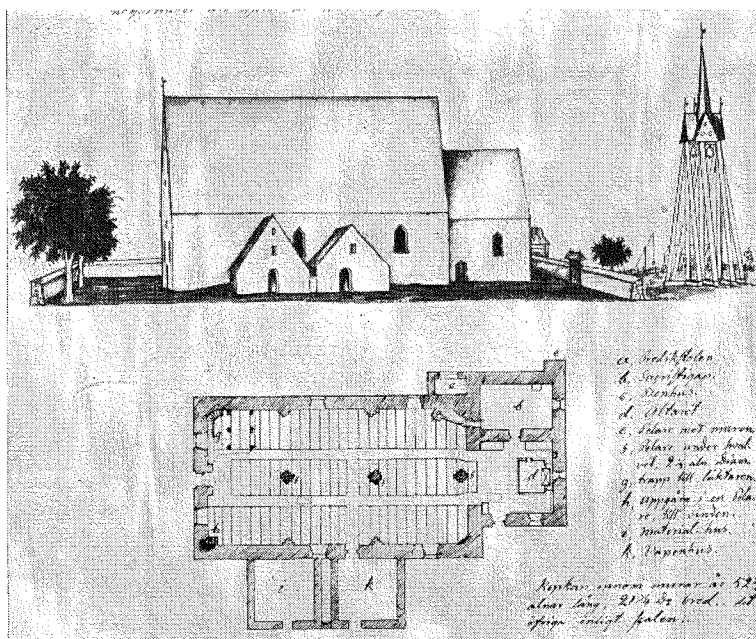
Tiden var ond, åtskilligt kunde hända i dessa dagar, vilka vadstenamunken i sin anteckning för 1365 lakoniskt karakteriserar med de ryktbara orden: "Då intogo rovfåglarna bergtopparna, ty tyskarerna tyranniserade landet under många år." För Linköpings stift och Nicolaus Hermann, den store biskopen, en gång lärare för Birgittas barn på Ulvåsa, var Birgittas hemfärd en händelse av verklig betydelse. I februari samma år hade Nils'

³⁴ G. Hallström, Ett medeltida hållristningsdokument på Furusund, i Svenska Kryssarklubbens årsbok 1954.

företrädare Gotskalk ihjälslagits av rid-daren Matts Gustafsson. Kapitlet hade mot konungens vilja utsett Nils till hans efterträdare; när påven året därefter stadfäste valet, fick biskopen nära nog handgripligen känna på konungens vrede. Säkert uppfattade biskopen det som något särdeles meningsfyllt, som en Guds skickelse, att mottagandet av Birgittas relikier sommaren 1374 blev den första stora händelsen under hans ämbets-tid. Electus Nils och birgittinernas många vänner önskade tydligen att Sveriges och framför allt stiftets dotter skulle på allt sätt hedras vid återkomsten.

Linköpings stift var under medeltiden ett av de viktigaste i riket. Det omfattade utom sitt nuvarande område Gotland, Öland och största delen av Småland, där ibland kustlandet ända ner till Blekinge. Det gällde att ge befolkningen i möjligaste mån tillfälle att möta upp och bli delaktig av högtidligheterna och underverken.

Gotland var emellertid ur räkningen, det var vid denna tidpunkt i danska händer efter Valdemar Atterdags härnads-tåg 1361. Sedan man landat på Öland blev det därför naturligt att börja triumftåget genom stiftet, eriksgatan skulle man kunna säga, längst i söder invid gränsen till Danmark, alltså vid Bröms. Sannolikt gjordes hela färden i en skuta som biskopen ställt till Birgittaföljets förfogande. Redan vid landstigningen i Sika-varp torde biskopens folk ha mött upp. Större delen av den omkringliggande socknen, Bredsätra, tillhörde — i varje fall vid medeltidens slut — biskopsstolen i Linköping. Biskopens "ridfogde" för Öland bodde på dennes huvudgård därstädes, Biskopsbo; den omtalas av linköpingsbiskopen redan under Birgittas

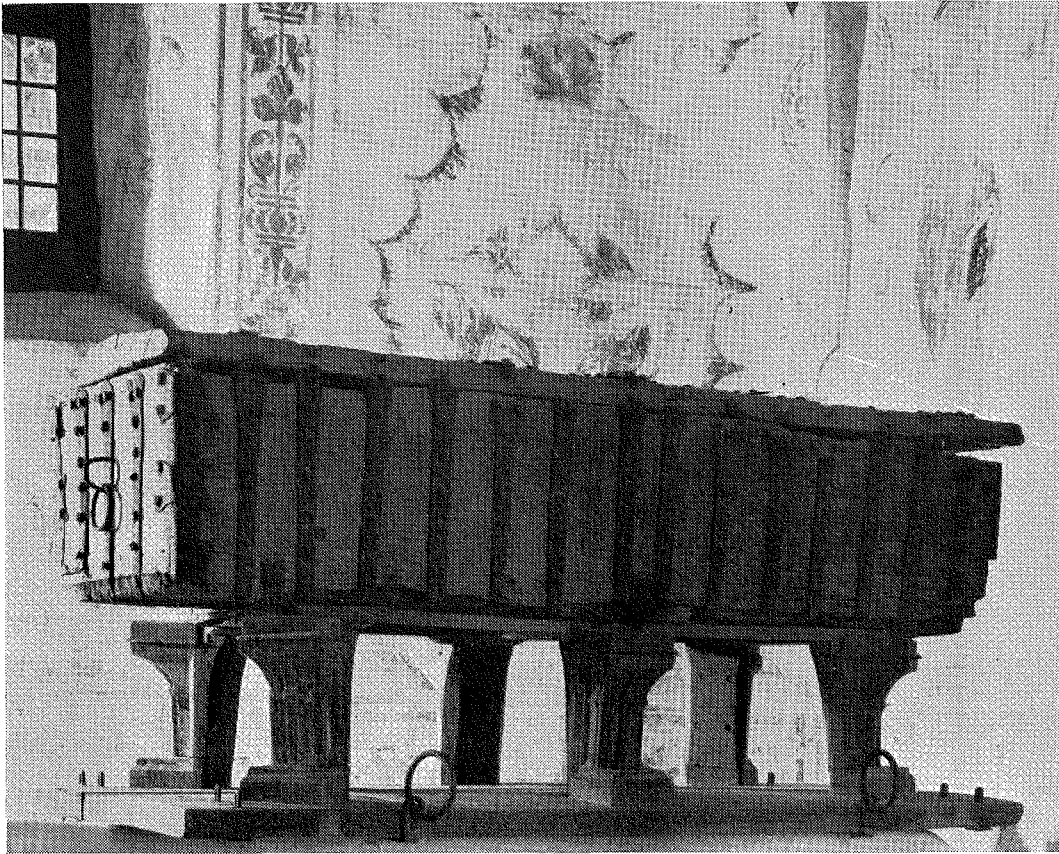

9. Ålems gamla kyrka från 1200- eller 1300-talet, nedrivnen 1831. Ritning från 1820 i Statens Historiska Museum.

tid som "curia nostra". Ehuru vi intet säkert vet därom, är det frestande antaga att vid färden till Bröms processionen gått tvärs över Öland till Borgholm och så söderut den härligt sköna vägen mot Kyrkhamn vid södra udden. Det är det fagraste bland landskap; ner mot Kalmarsund sluttar landborgen med rikaste lövhagar, ängar och åkrar, yppigare be vuxna än annorstädes i medeltidens Sverige, medan på andra sidan vägen Alvaret ligger i gripande majestät. Man far emellan forn lämningar — gravhögar, skeppssättningar, rösen och bautastenar — i hundrat tal och känner sig nästan som när man åker den nya autostradan mellan Alexandria och Kairo, med det gröna bördiga deltat på ena sidan och den gula öknen på den andra. Uppehåll gjordes givetvis under färden vid några av kyrkorna, kanske Toroslunda, Vickleby eller Resmo. Från Kyrkhamns fiskläge på södra ud-

den, där enligt en kanske något överdriven uppgift från 1600-talet 900 fiskare fordom höll till, har man sedan seglat rakt över till Bröms på fastlandet. Ja, så kan man i varje fall fantisera!

Kusten utmed Kalmarsund utgjordes av den folkrika och bördiga Mörebygden — där Axel Oxenstierna klokt nog valde sitt grevskap. I norr befinner sig Tjust med sina viktiga hamnar och stapelplatser. Långsamt, ungefär som en semestersegelare, har skutan under en försommarmånad seglat norrut utefter kusten och gått in på kvällen eller vid dåligt väder till de goda fastlandshamnar varmed biskopens folk varit väl förtroget, ej minst tack vare de årliga resorna för uppsamlandet av biskopstionden. Folket som på ryktets vingar hört om Birgittas färd har haft många möjligheter att infinna sig också från de inre delarna av landet. Troligen tillbragte man några dagar i

10. Birgittas kista i Vadstena nunneklosters Sanctum Sanctorum. Foto C. G. Rosenberg 1937.

större centra som Kalmar och Gamleby, innan man genom Slätbaken förbi Stegeborg och biskopsborgen Skällvik seglade mot Söderköping, Östergötlands internationella hamn.

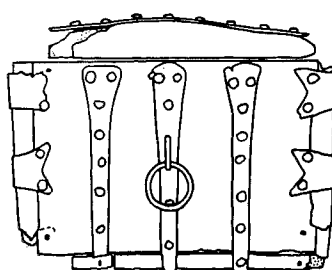
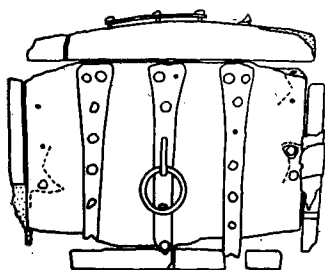
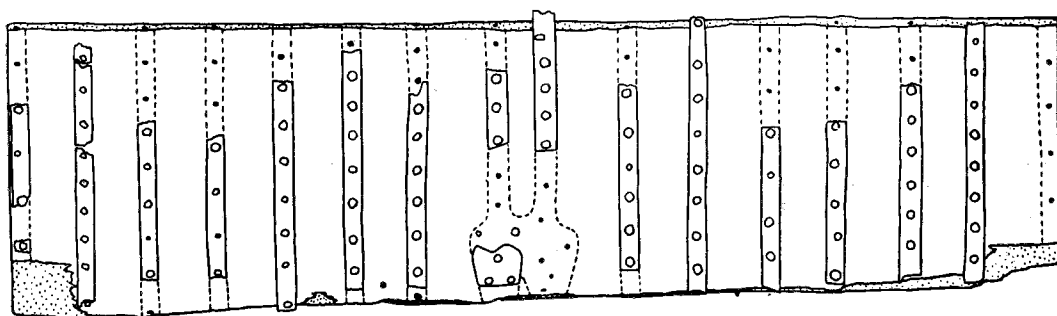
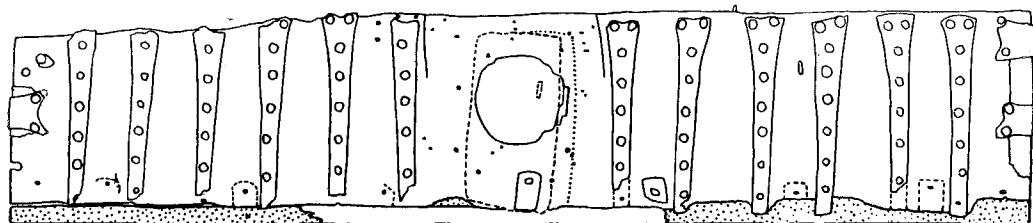
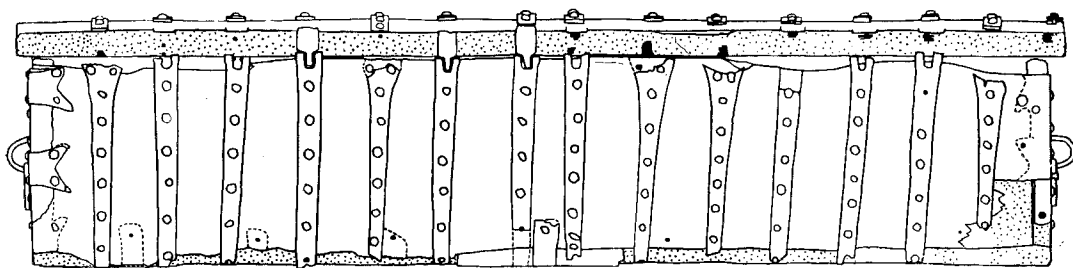
Ätminstone på en plats har traditionen förblivit levande till våra dagar, nämligen i Ålems socken, belägen omkring tre mil norr om Kalmar. Redan i "Rannsakingar"³⁵ berättas att Birgittas kvarlevor, när de fördes från Rom till Vadstena, skulle ha landsatts vid Gäddenäs, närmare be-

stämt i Kapellviken, belägen omkring tre kilometer öster om Ålems kyrka. Här stod då (1668) ett träkors, kallat Sancta Britas kors.

Traditionen är trovärd, ty Ålems idoga socken — den har i våra dagar över 5 000 invånare och en kyrka med 1 200 sittplatser — var på Birgittas tid prebende (Pr. Resurrectionis) vid Linköpings domkyrka, instiftat av de två hertiginnorna Ingeborg, änkor efter de vid Nyköpings

³⁵ Rannsakingar om antiqviteterna 1667—84, vol. 4, ms. i Kungl. bibl. F. 1. 9:4. M. Hofrén har i Ålems socken, historia och beskrivning, Kal-

mar 1949, anfört denna viktiga uppgift och sammanställt den med traditionerna kring Kapelludden på Öland, dock med viss reservation till förmån för den iriska S. Brigida.

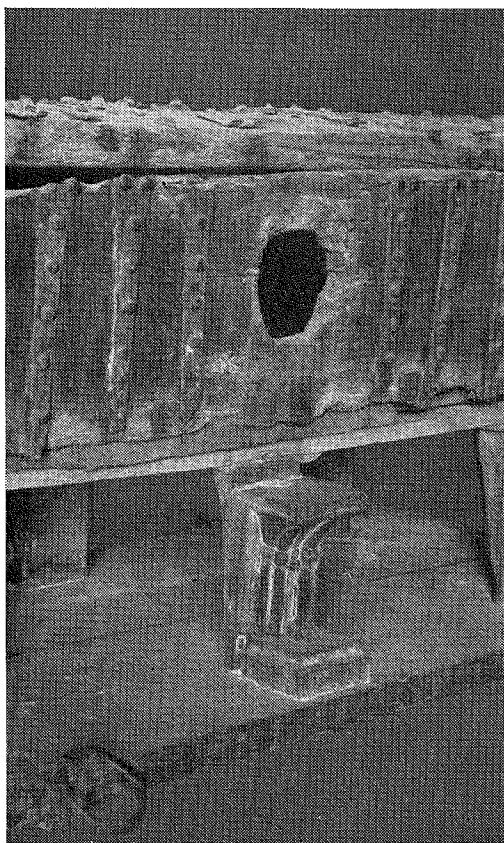

11. Överst: Kistans bak- och framsidor; på baksidan ses locket. De små prickarna betecknar att träytan är bortfränt, de stora svarta prickarna markerar spikhål. Den streckade, rektangulära linjen omkring läset markerar den rektangulära, nu fragmentariska lösa brädan; en finare, lodrät pricklinje till höger anger gränsen för brädan i fullständigt skick. Brädans kontur markerar även gränsen för kistans svartmålning. Därunder: Kistans lock. Framsidan vänd nedåt. Nederst: Kistans vänstra och högra kortsidor. Uppmätning och rekonstruktion av assistenten Iwar Anderson 1951. Efter orig. i Statens Historiska Museum.

gästabad om livet bragta hertigarna Erik och Valdemar.³⁶ Just på 1300-talet tycks Ålems väldiga medeltidskyrka fått sin magnifika gestalt med sex kryssvalv, vilande på tre rikt profilerade mittpelare. Troligen var Birgittas kista uppställd här under ett par dagar.

Till Söderköping anlände man som ovan påpekats den 29 juni. Sex dagar var anslagna för den sista färdetappen, alltså från denna stad till Vadstena. I Vita Katherine lämnas en vacker skildring av mötet mellan linköpingsbiskopen och processionen med Katherine i spetsen. "Han gick nämligen henne till mötes med präster och munkar i högtidlig procession, till vilken stadens befolkning anslöt sig. Klockornas toner klingar, orgeln brusar, jublets röst ljuder i prästerskapets sång, vilken prisar gudarnas Gud i Sion som förhärligar sina heliga på jorden." Sannolikt var det för detta tillfälle som biskopen skrev sitt berömda officium med hymnen Rosa rorans, något som redan 1893 påpekades av Henrik Schück.

Processionen samlades i Linköpings domkyrka, där mångahanda högtidligheter ägde rum. Härifrån gick färden vidare. Folket mötte överallt upp i stort antal. Prior Petrus predikade ideligen för de tillskyndande om underverken och om Birgittas helighet. Man gick säkerligen genom Skänninge, varifrån biskop Nils stammade, och anlände slutligen till Vadstena. Det var den 4 juli 1374³⁷ som den

12. Detalj av kistan med hålet på framsidan efter det borttagna låset.

enkla kistan från Rom, vilken ännu jämte sin bår står uppe i Sanctum Sanctorum, ställdes ned i det träkapell som var Vadstena klosterkyrkas föregångare. Äntligen var man hemma!

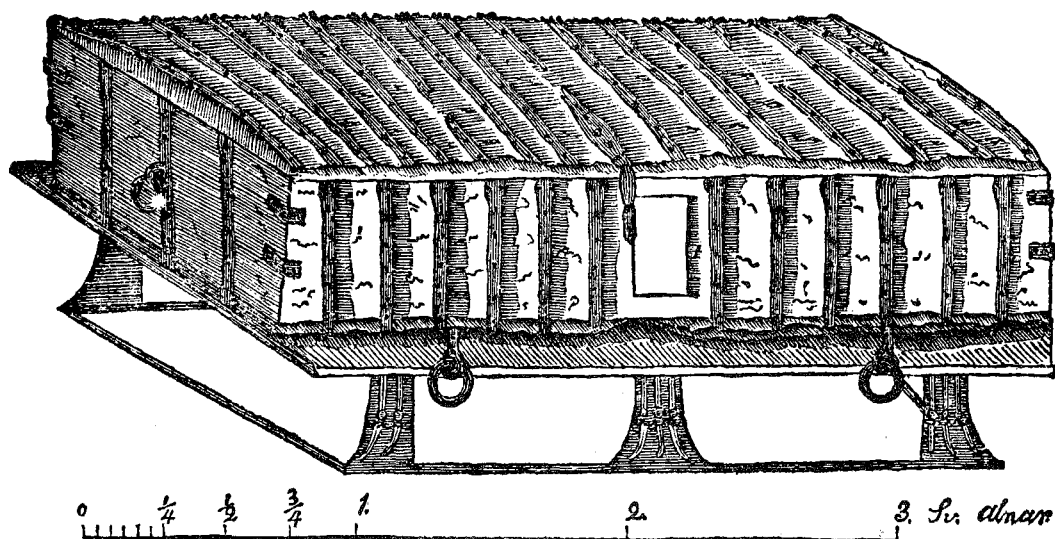
Beträffande det säkerligen storartade mottagande som Birgitta Birgersdotter fick i sitt kloster tiger tyvärr källorna. Däremot har vi åtskilliga rapporter angående de underverk som skedde vid hen-

s. 257. Frågan om dagen diskuteras där ingående, liksom i Acta Sanctorum, s. 463 f.

Vita Katherine: Perueniens tandem ad monasterium Wadzstenas feria quarta infra octavas Petri et Pauli (onsdagen den 5 juli), vilken text Lundén följt i sin översättning i Credo 1950.

³⁶ Säkert syftar prebendans namn, "Uppståndelsens", på att den stiftats med tanke på de omkomna hertigarnas själar.

³⁷ Diarium Vatzstenense: MCCCLXXIV. Translata fuit eadem gloriosa mater, beata Birgitta de Roma ad Watzstena, collocata ibi feria III infra octavas P. & P. scilicet IIII nonas Julii littera dominicali A. (tisdagen den 4 juli), vilken text jag här följt i likhet med Annerstedt i SRS III:2,

13. Birgittas kista. Teckning i den svenska upplagan av Marconi's Birgittabiografi, Jönköping 1830.

nes relik. Till Vadstena vallfärdade de som under färden genom Sverige blivit helade. Håkan Fadersson, som glad rest direkt hem till Sörby från bryggan i Bröms, anslöt sig i sinom tid till processionen och "berättade för alla om den nåd som vederfarits honom". Även Hans Smek kom som vi förut konstaterat dit för att göra bot och tacka Birgitta som gett honom åter hans under en tid fördunklade förstånd.

III

Med tanke på hemfärden och den helgonförklaring som alla väntade på, hade Birgittas anhängare i Rom bl. a. föranstaltat att hennes ben blev skilda från den övriga kroppen, vilken därefter sades ha förintats genom ett underverk. Benen — utom en del som lämnades till klarissernunnorna i San Lorenzo in Panisperna — förvarades i avvaktan på hemfärden i en praktfull, antik romersk sarkofag,

vilken ännu står kvar i kyrkan. För den strapatsfyllda resan till Sverige anskaffades sedan den enkla järnbeslagna kista som redan omkr. år 1700 stod i Vadstena nunneklosters Sanctum Sanctorum och som då identifierades med den "hwaruti hennes been äro sände ifrån Rom".⁸⁸ Dess inre längd är 159 cm; Birgitta beskrives också som en kvinna av medellängd (domina mediocris stature), vid ett annat tillfälle som en späd person (tenera persona), medan Katherina däremot sades vara högväxt (stature procere erat).

Kistan har tidigare varit föremål för noggrann beskrivning;⁸⁹ dess utseende

⁸⁸ Palmskiöldska saml. i Uppsala universitetsbibliotek, nr 294, s. 204.

⁸⁹ Birgittautställningen 1918, Uppsala 1918, s. 105 ff. År 1951 undersöktes kistan på nytt i Statens historiska museum och uppmättes av Iwar Anderson. Dess yttre längd är 166, dess yttre bredd i överkant 53 och i underkant 49 cm. Höjd 35 cm. Locket, som tunnast av åt sidorna, är 170 cm långt, det har en tjocklek i mitten av 6 cm, vid sidorna 4 cm. Väggarnas tjocklek är ca 4,5 cm.

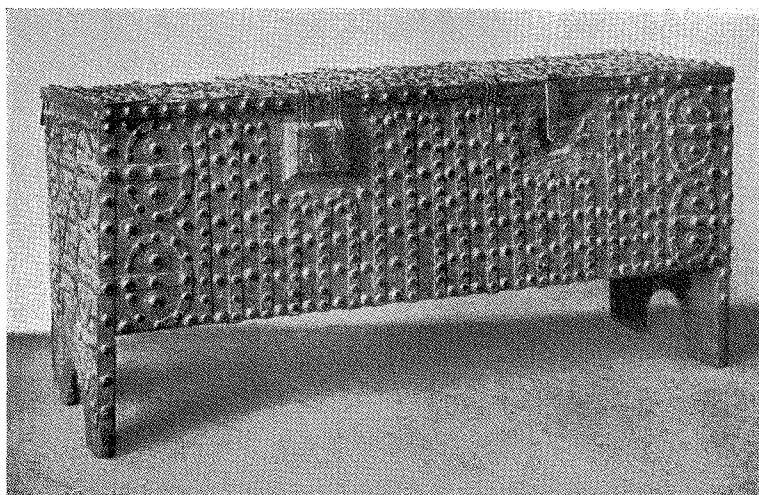
14. Transport på hästbår.
Från ett engelskt 1300-tals-
manuskript. Efter D. Hart-
ley och M. H. Elliot, *Life
and Work of the People of
England*, London 1928.

framgår ganska väl av bilderna 10—13. Den är försedd med kraftiga ehuru svårt sönderrostade järnbeslag. Locket har ledats mot ryggstycket med gångjärn. Tvärs igenom framsidan finns ett grovt tillyxat hål, 14—15 cm i diameter, för det försvunna, infällda låset.

Kistan har kunnat låsas genom tvenne fällbyglar som från locket gått ned på låsets framsida; de är nu borta, men på

bild 13 ser man intressant nog den vänstra som då (1830) var i behåll.⁴⁰ Man kan jämföra denna låsanordning med bild 15, som visar en 1200-talskista med

⁴⁰ Den intressanta teckningen förekommer i ett "Tillägg af Svenske Utgifvaren" i den svenska översättningen av prof. Giuseppe Marconi's skrift *Compendio istorico della vita di S. Brigida...*, Rom 1789. Titeln på den svenska översättningen är *Fordna Svenska Helgonet Sancta Britas Lefverne*

15. Kista från Westfalen.
1200-talet. Tidigare i
Schlossmuseum i Berlin.
Lägg märke till det beva-
rade låset och hålet efter
det försvunna!

16. Processionen med Birgittas relikier på vandring genom ett romerskt bergslandskap. Målning på Birgittaaltarskåpet i Vadstena, färdigt 1459.

tvenne lås, av vilka det ena är bortbrutet (jämför Vadstena). Det andra har tvenne fällbyglar liksom på Birgittas kista. Intressant nog finns i Vadstena emellertid ytterligare en låsanordning. En järnögla på lockets undersida svarar nämligen noga mot en annan lika stor på in-

i Sammandrag (Jönköping 1830). Teckningen är felaktig i proportionerna men för övrigt noggrant utförd. Observera att bären på bilden är vänd upp och ned; så stod bären ännu år 1914. Teckningen förekommer ej i andra upplagan av den svenska översättningen (Stockholm 1899).

sidan av kistans framstycke. Genom att trä in armen genom hålet för låset har man, innan detta sattes in, kunnat manövrera denna osynliga stängningsanordning och sluta den med en sprint. Den som av någon anledning ville komma åt de dyrbara relikerna och skaffat sig möjlighet att dyrka eller låsa upp det riktiga låset, hindrades sålunda av säkerhetsanordningen att öppna locket.

När kistan anlönt till Vadstena och relikerna skulle tas fram ur kistan — möjligen skedde detta ej förrän vid trans-

17. Processionen med Birgittas kista lämnar Rom. Målning i Tensta kyrka, Uppland. 1437.

lationen 1381⁴¹ — avlägsnades det stora låset, borttogs sprinten och öppnades locket. För att sedan ge kistan ett helt intryck, spikades framför hålet en rektangulär bräda, avfasad mot kanterna. Denna bräda, som på bild 13 synes på sin plats, ligger nu lös i kistan. Vid något tillfälle målades dennas sidor och gavlar svarta, likaså brädans yttersida; kistans framsida under brädan är däremot inte bemålade. Locket har ej heller varit svärtrat; bevarade rester under järnen av hår och hud visar att locket haft ett överdrag av skinn.

Man lägger märke till styrkan i kistans konstruktion: den stora mängden av tät järnbeslag bör ha skyddat både för stötar och mot stöld av de värdefulla relikerna. Genom användandet av furu⁴² blev kistan dock ganska lätt, något som med hänsyn

till transportsvårigheterna måste ha ansetts synnerligen önskvärt.

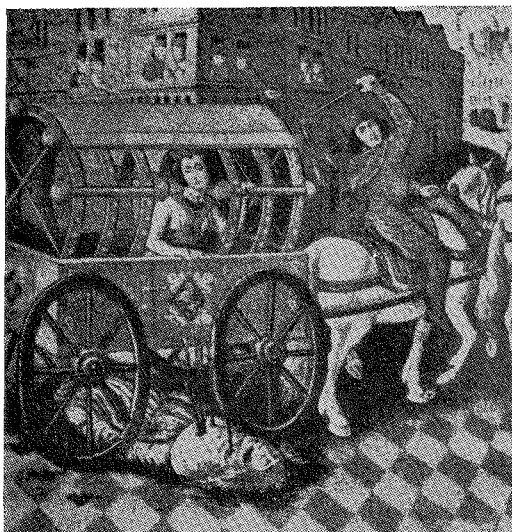
Enligt tidens sed forslades vid landtransport bagage och varor — i den mån de ej kunde klövjas — antingen på fyrhjulig vagn (event. släde) eller på hästbår; jämför bild 18 och 14. Under landresan Rom—Danzig har Birgittas kista säkerligen fortskaffats på något av sistnämnda sätt.

Vid de processioner som i högtidliga former ägde rum vid olika tillfällen under färden har dock bären på sedvanligt liturgiskt vis burits av män. Två intressanta bilder, låt vara ett par mansåldrar senare, finns bevarade just av Birgittas sista färd, vilka visar detta transportsätt, bild 16 och 17. Den ena är en temperamålning på Birgittaaltarskåpet i Vad-

⁴¹ Birgittautställningen 1918, s. 15 och 107.

⁴² G. Lagerheims mikroskopiska undersökning

har ej med vetenskaplig visshet kunnat bestämma om materialet varit italiensk tall, ehuru intet talar däremot. Birgittautställningen, s. 115 ff.

18. Gotisk vagn. Från ett franskt 1400-talsmanuskript. Efter H. Kreisel, *Prunkwagen und Schlitten*, Leipzig 1927.

stena som utfördes i Lübeck på 1450-talet (uppsatt 1459) efter birgittinernas noggranna instruktioner.⁴³ Genom ett romerskt landskap med berg och träd bär man hennes kista som är övertäckt med en praktfull grön guldbrokad. Den befinner sig på en bår som vilar på två stänger. Båren har kunnat ställas på fyra höga fötter. En förnäm världslig man bär båren baktill; den som gått framtill är helt försvunnen. En av bärarna bör väl ha varit sonen Birger Ulfsson. Vid sidan, till vänster, går en munk, troligen Petrus av Alvastra, samt två kvinnor i resdräkt. En biskop skymtar i bakgrunden, det är givetvis Alfons av Jaen som de sista åren varit i Birgittas sällskap och som följde med till Montefalco.

Den andra bilden befinner sig bland Johannes Rosenrods märkliga kalkmålningar i Tensta kyrka, Uppland, från

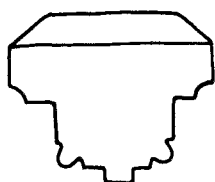
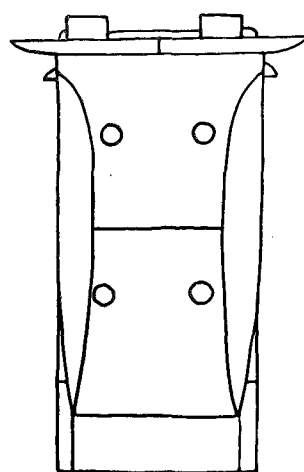
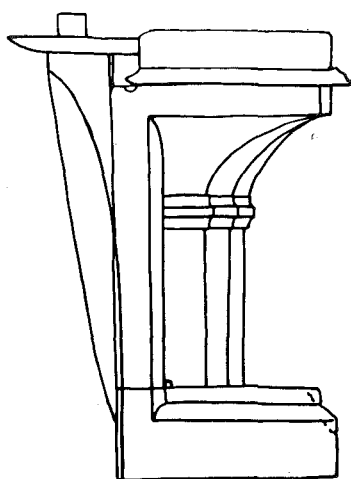
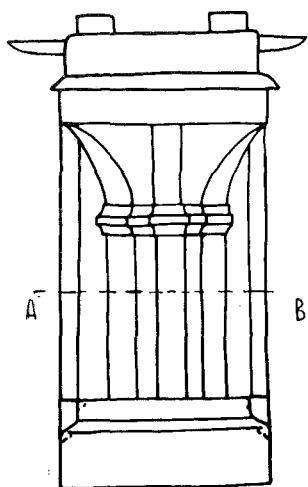
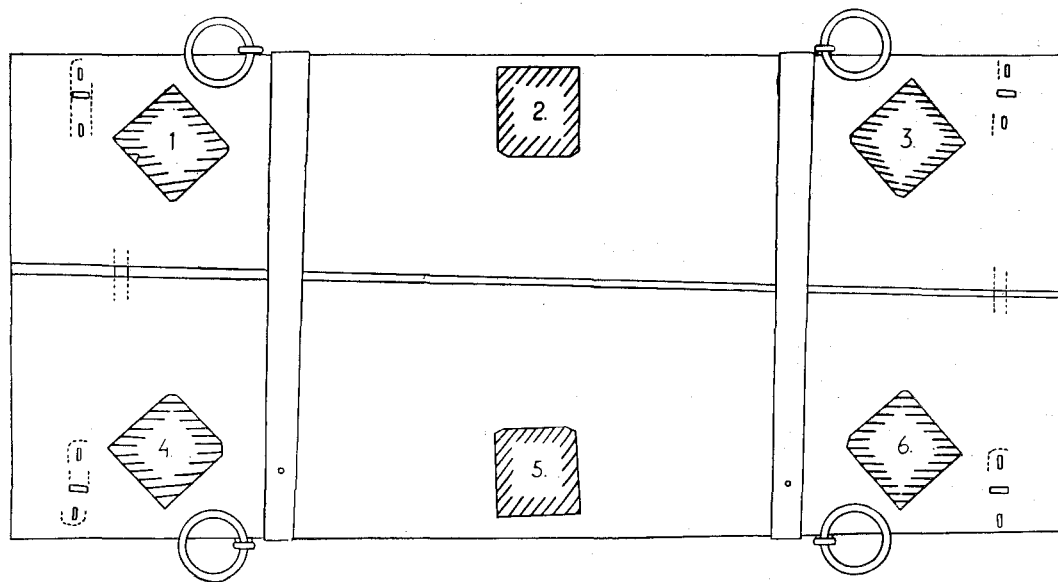
⁴³ Jämför Birgittautställningen 1918, s. 40 ff.

1437, där Birgittas liv illustreras i ej mindre än åtta scener. Den sista visar oss ett dekorerat, guldgult relikskrin som bäres på två gråa stänger av fyra förnåma män. Tre kyrkliga dignitärer går vid sidan och framtill. Bakom kistan följer fem nunnor, tydligen klarissersystrar från San Lorenzo in Panisperna där Birgittas kvarlevor befann sig och där processionen började. Det får väl betraktas som en *licentia artistica* att Rosenrod gett kistan utseendet av ett relikskrin; sannolikt hade han aldrig varit i Vadstena och sett den enkla kistan men däremot Sankt Eriks gyllene skrin i Uppsala. Att händelsen emellertid ovedersägligen framställer avfärden från Rom bevisas just av klarissernunnorna. Den som tilläventyrs känner sig tvivlande i anledning av deras dräkt, bör studera den heliga Klara som avbildas med sin monstrans i valvet ovanför, som pendang till den helt gråklädde Franciscus. Hon har samma kostym som nunnorna: grå livklädnad, rödbrun mantel fodrad med vitt, vit viv (kindduk) och svart, med vitt fodrad vil (dok). Enda skillnaden är att nunnornas vil har en bred vit bård i mitten.

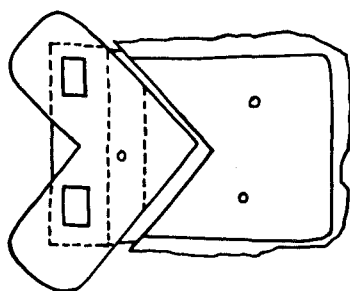
Det följe som vintern 1373—74 färdades över Apenninerna, Alperna och upp till Danzig torde enligt tidens sed ha bestått av ryttare och ryttarinnor,⁴⁴ fotgängare, hästbårar, vagnar och klövjehästar. Att vagnar förekom på denna tid, därpå får vi ett intressant belägg genom skildringen av Katherinas andra hemfärd, 1380, vilken tydligen följde samma väg som sju år tidigare.⁴⁵ Där berättas att

⁴⁴ Beträffande den ovan omtalade tjänarinnan Maria sägs uttryckligen att hon "cum ipsa domina Katherina equitavit". *Proc. can.*, s. 285.

⁴⁵ SRS III:2, s. 261. Jämför *Proc. can. Katherine*, s. 31.

SEKTION A-B

19. Bårens skiva sedd uppifrån. En av bårens hörnkonsoler. Uppmätning av Iwar Anderson 1951.

under resan en av hennes tjänare satt och sov i samma vagn, där Katherina — sjuk och svag — befann sig. Han föll plötsligt ned bakom hästarna och krossade revbenen under hjulen men botades genom ett underverk av Katherina; jämför bild 18.

Bären på vilken kistan fördes över kontinenten torde knappast varit densamma som nu står under kistan i Vadstena kloster, bild 10 och 19. Den verkar för tung och åbakig för att ha kunnat användas på de branta bergsstigarna i södra Europa; dess bredd, 73,5 cm, är också lite för stor ifall den skulle använts som hästbår. Därtill kommer att i dess struktur och dekorerings inte finnes något som påminner om italiensk 1300-talsgotik. De dekorativa detaljerna — fötternas profilerings med deras vertikala bandlister och kalkliknande kapitäl — påminner vida mer om tysk högotik. Man kommer att tänka på den stränga innerarkitekturen i en del 1300-talskloster, t. ex. Burgkloster i Lübeck. Min tro är att denna omsorgsfullt hoplaxade och delvis förgyllda ekbår beställts under uppehållet i Danzig med tanke på att bäras under triumfärden genom Sverige av fyra män, vilket passar bra till bredden.

Med tanke på processionen har vid bårplattans yttersidor anbragts kraftiga järnringar, 1,2 cm tjocka och med en inre diameter av 8,5 cm; de ledar mot järnskenor som löper tvärs över plattans undersida. Trästängerna som varit trädde genom ringarna har tydligen varit kraftiga. Bevarade anordningar i skivans fyra hörn⁴⁶ talar för att rep eller kedjor där-

⁴⁶ Ett tapphål omgivet av två järnögglor. Sannolikt har i hörnen funnits en ljushällare e. d. som tillika kunnat tjänstgöra som fäste. Bårens längd är 164,5 cm. På bild 16 observerar man att kistan

ifrån kunnat dras genom ringarna på kistans gavlar, så att säkerhet vanns att lasten ej försköt sig eller rullade av. Intressant nog var bären ej utrustad med fötter av liknande art som på bild 16; de sex fötterna står i stället på skivan. De har i sin tur uppburit den enkla ram på vilken kistan vilar. Mellan kistans botten och skivan uppstår ett mellanrum av 29 centimeter. I de "Mirakel som skedde på vägen vid relikernas överförande till Sverige", vilka nedtecknades i Vadstena den 2 maj 1375,⁴⁷ berättas att en natt när den stora skaran människor som följde relikerna tältade på en äng, började det regna. En parvel på nio år, som var stum, lades in under relikbären och återfick sedan talförmågan. Om detta mirakel inträffade i Sverige eller i utlandet säges ej direkt. Men nog är det frestande att i fantasien föreställa sig den svenska ängen i den ljusa försommarnatten med folkskaran slumrande kring Birgittas relik och gossen inkrupen i bären under hennes kista.

IV

Sikavarps eller Kapelluddens hamn, som den benämnes i våra dagar, är ödsligt och storslaget belägen, bara 120 meter från ruinen, vilken numera ibland benämnes Sancta Birgittas, ibland också Långöre kapell, bild 5, 21 och 22. Ett fåtal fiskebåtar ligger invid hamnpiren eller ute på svaj. Allt tyder på övergivenhet till följd av naturens utslätande krafter. Uppgrundningen har varit effektiv, slam och

bäres endast av två män; tydligen har denna smalare romerska bår haft lämplig bredd just för hästtransport.

⁴⁷ Proc. can., s. 145. De presenterades i ett uti Stockholms gråbrödrakloster den 9 dec. 1376 av ärkebiskopen samt biskoparna i Linköping och Västerås avgivet vittnesmål.

20. Östra Götaland. Detalj av Olaus Magnus' Carta marina, Venedig 1539. Lägg märke till de två ankarplatserna vid Ölands östra sida (Sikavarps hamn) och södra udde (Kyrkhamn). Brömsebro är tydligt markerad.

21. Ruinen av Birgittas eller Långöres kapell från sydost. Foto förf. 1954.

sand från hav och land har gjort den inre delen av hamnen obrukbar; att de stormfloder som då och då, stundom under flera dagar i sträck, sköljt över den låga kusten i hög grad bidragit till sanddriften och därmed till igenslamningen är säkert.⁴⁸ Sannolikt har landhöjningen också något bidragit till uppgrundningen.⁴⁹

⁴⁸ Stormfloderna i Östersjön kan gå upp 2–3 m över vattenytan. G. Lundqvist, *Studier i Ölands myrmarker*, Stockholm 1928, s. 131.

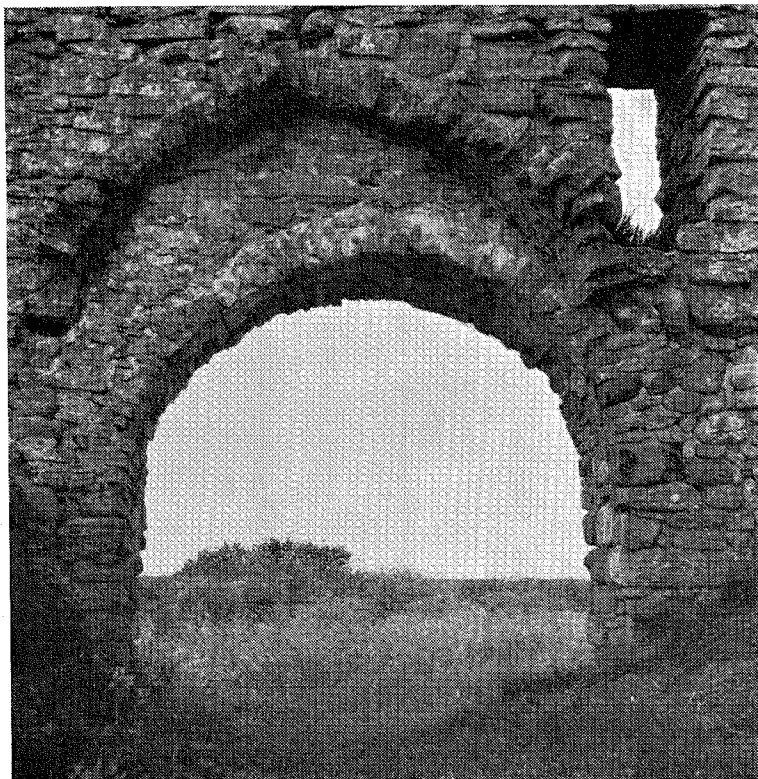
⁴⁹ Lundqvist, s. 129, anser att sedan 400-talet e. Kr. knappast några nämnvärda nivåförskjutningar ägt rum på Öland; event. har dock i Borgholmstrakten en viss landsänkning ägt rum. Enligt C. Ekman⁵⁰ finns intet som strider mot hypotesen om landsänkning efter år 400, vilken dock omkr. år 1000 övergick i en ännu pågående landhöjning. Från Birgittas tid skulle denna landhöjning för mellersta Öland kunna beräknas till ca 60 cm (1 mm per år).

Det är hamnens närhet till Borgholm (13 km) som gjort den så användbar och kommit den att anses som en av de viktigaste på Öland.⁵⁰ Eljest är den ju ganska oskyddad. "Then Hampnen är intet mycket brukeligt effter en södhsödost blåser ther öpet in", skriver en sjöman 1644.⁵¹ Tjugo år tidigare, under polska kriget, skall dock Gustav II Adolf ha landstigit här.⁵² Man kan tydligen utgå från att när Sikavarp 1580 förlorade sina handels-

⁵⁰ Melbödaskippet i Unda Maris, Göteborg 1955, s. 33 ff.

⁵¹ Johan Månsson, *Een Siö-Book...*, Stockholm 1644. Under nästa århundrade säges hamnen vara obruklig, "som ingen betjänar sig utaf". P. Åstrand, *Beskrifning öfver Öland...*, Uppsala 1768, s. 67.

⁵² *Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige*, VI (Stockholm 1865).

22. Sancta Birgittas kapell.
Triumfbågväggen sedd från
öster. Foto förf. 1954.

rättigheter,⁵³ ingen längre på allvar brydde sig om att skydda eller muddra upp hamnen.

Såväl Sikavarp som Kyrkhamn längst i söder utmärkes på Carta Marina (Venedig 1539) med ett ankare — de enda ankarplatser över huvud som anges kring ön, bild 20. På den av Lafreri gjorda nyttgåvan (Rom 1572) av Olaus Magnus' karta är ankaret vid Sikavarp intressant nog uteslutet.

Här är inte platsen för en detaljerad

⁵³ Rhezelius yttrar härom 1634: "Alle af gemene man på Öland synnerligh i Norre Motet, äre ille tilfridz därutinnan, att themme lille, doch mycket nyttige handels stadh skulle så vara ödhelagd efter Calmare stadz klagan, i S. Kon. Johans tijdh, dätta landet till stor skadha."

Hur snabbt en modern hamn slammas igen, när

redogörelse för kapellruinen.⁵⁴ Av densamma kvarstår imponerande rester: långhus- och kormurar av delvis upp till 2,5 meters höjd, liksom den ostliga gaveln mellan långhus och kor; den västra störtade ned vid en fruktansvärd storm den 2 december 1914. Vid korets norra sida befinner sig en tunnvälvd sakristia. Om koret haft kryssvalv eller tunnvalv får t. v. anses vara en öppen fråga. Förhållandet mellan dess spetsiga valvkontur och den halvrunda triumfbågen framgår klart av bild 22; likaså kormurarnas skil-

den ej underhålles, ger Röhälla på Ölands västkust exempel på; den anlades på 1850-talet men är numera obrukbar.

⁵⁴ En sådan kommer att föreligga i ett under förberedelse varande häfte av Sveriges kyrkor.

23. Birgitta med bok och skrivdon. Svensk eller nordtysk skulptur ur Berndt Notkes krets. Slutet av 1400-talet. Borgs kyrka i Östergötland.

da inställning i förhållande till triumfbågens mittaxel. På norra sidan ligger nämligen kormuren i liv med triumfbågen, på södra sidan 57 cm åt söder. Man kan inte komma ifrån intrycket att

en ursprungligen mindre kyrka ombyggt till en större med rakslutet kor — en ombyggnad som förklarar det skeva utseendet av korvalvets spetsbåge i förhållande till den runda triumfbågen, vilket allt talar för att kapellet är äldre än Birgittas tid. Man vet ej till vem det först varit vigd.⁵⁵ Att den ombyggda helgedomen emellertid också fått tjäna Birgittakulten är mycket troligt, möjligen står utvidgningen (långhuset kan rymma 500 personer) just i samband med pilgrimsfärder till denna minnesrika plats, vilket förklarar den 1551 förekommande benämningen S. Birgittas kapell vid Sikavarp.⁵⁶ På 1600-talet blir helgonets namn vedertaget; den lärde Rhezelius kallar kyrkan 1634 sålunda S. Birgittæ Capell.⁵⁷

Han beskriver också den på kyrkogården allttjämt befintliga källan som "S. Britas källa" och anser att det är hon som rest det utsökt vackra 1300-talskors av kalksten som står 80 meter sydväst om kapellet, omkring 40 meter från hamnen; dess armar är parallella med stranden, liksom öppnande famnen mot havet, bild 24.⁵⁸ Runt korset gick en av Rhezelius

⁵⁵ Hans Brask kallar kapellet i sin bekanta förteckning över Capelle non curate (dvs. utan särskild församling): Sikavarp in Ölandia. Man kan i förteckningen exempelvis jämföra uttrycket: Capella Pata (Pataholm). Eljest är Brask noga med att ange skyddshelgonens namn, dock ej när det är fråga om borgkapell o. dyl.

⁵⁶ Benämningen förekommer i samband med Gustav Vasas silverreduktion. "Aff Sancte byrgitte Capell ved Seqüerk (!)" uppbars för kungens räkning 6 marker penningar, 7 lod förgyllt och 13 lod oförgyllt silver, alltså ca 3¾ kg silver. Kvittenserna talar om "Sancte birgittæ Capell på Ölandt".

För dessa notiser ur 1551 års räkenskaper (Småland, nr 16, i Kammararkivet) har jag att tacka den framstående Ölandskännaren konteramiral Carl Ekman.

⁵⁷ Ms. i Kungl. Bibl. F. c. 2, 3, 5.

⁵⁸ Åstrand lämnar 1768 den märkliga uppgiften att på korset finnes en skrift "uthuggen med hel

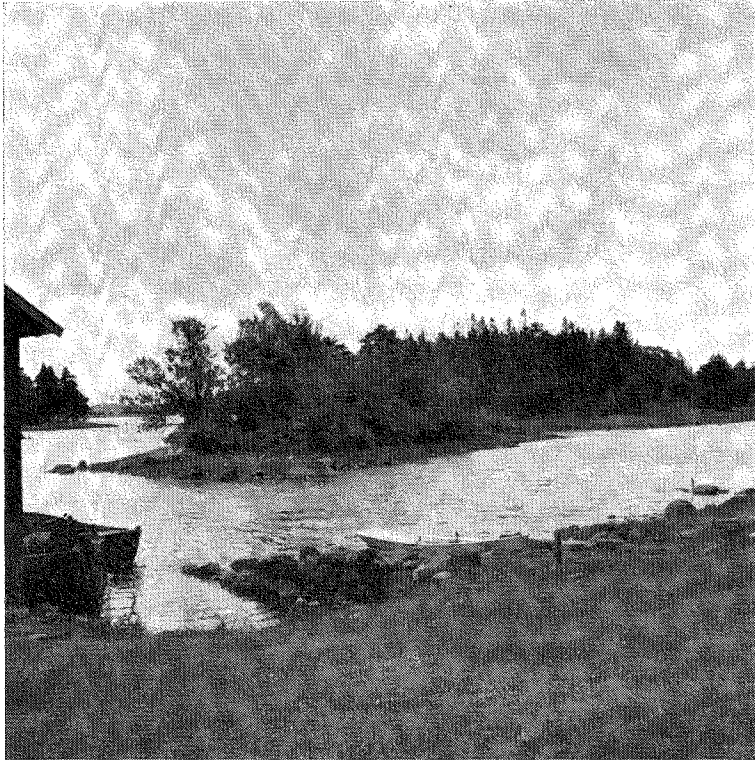

24. "Birgittas kors" vid Sikavarps hamn på Öland. Foto förf. 1954.

små Munkestyl; Men Bokstäfwerne äro af Sol och wäder så illa medfarne, at den är oläslig". Uppgiften är ej orimlig. Kalkstenen är nämligen åtskilligt bortvittrad, vilket man märker bl. a. på den utsparade, numera ganska avnötta vulst som löper runt korsets ytterkanter. — Petter Åstrand, Beskrifning öfwer Öland, besynnerligen det Norra Motet eller Fögderiet, Uppsala 1768, s. 166.

avbildad rund stenvägg och på själva korsset var fordom fästad en offerböss, vilket föranleder författaren att ge hela anläggningen benämningen "opferstodh". Samma uppgifter som hos Rhezelius möter oss sedermera i Rannsakingar om

25. Hamnen vid Brömshus (Danska Bröms). I fonden Tallsjär; jfr bild 7 och 8. Foto förf. 1954.

antiquiteterna (1668)⁵⁹ där dock offerbössan ej nämnes och brunnen ej förknippas med Birgittas namn. En karta över Kläppinge by från 1683 (Lantmäteristyrelsen) meddelar att "ytterst på ändan af korset fantz en tums tiock järndobb inslagen, äfwen och mitt utj korset". Själva offerbössan var då tydligen försvunnen.

På de många upprepningarna och funderingarna över samma ämne hos senare författare finns här ingen anledning att ingå. Så länge man bara kände till uppgiften om att Birgitta landat i Söderköping, har man tydligen känt sig tvivlande mot de öländska traditionerna.

⁵⁹ Ms. i Kungl. Bibl. F. I. 9: 4.

William Anderson⁶⁰ lanserade teorien att Birgittanamnet skulle syfta på det iriska helgonet Brigida, onekligen en djärv gissning då det gäller ett helgon som varit så obetydligt känt i vårt land. Tanken har emellertid accepterats av senare författare.⁶¹

Ur mångfalden av fakta och traditioner kan nu med visst fog utdestilleras följande hållpunkter:

1. Birgittas relikter har landsatts här 1374 och ett altare i sinom tid sannolikt uppförts till hennes ära i det tidigare befintliga kapellet. 2. Pilgrimsfärder ägde troligen rum, vilka kan förklara utvidg-

⁶⁰ Acta oelandica, Stockholm 1931, s. 40.

⁶¹ Så t. ex. i det stora verket Öland, II, Lund 1949, s. 195.

26. Kapellvikens ankarplats vid Gåddenäs i Ålems socken, Kalmar län. Foto förf. 1954.

ningen. 3. Så småningom har utanförstående glömt bort kapellets ursprungliga skyddshelgon och börjat benämna det med Birgittas namn, som sedermera av 1600-talets okritiska forskare undan för undan förknippats med de flesta antikviteterna på platsen.

Hur korset skall förklaras, vill jag ej närmare ingå på; det sammanhänger givetvis med tolkningen av innebörden hos de uppresta kors varpå Öland och Smålandskusten har varit så rika. En detaljerad undersökning av detta material skulle ur olika synpunkter vara av stort intresse. Det är två tolkningsmöjligheter som härvid framför allt torde erbjuda sig: dels att korsen vill erinra om en eller flera personers våldsamma död — vid kusten sanno-

likt ej sällan genom skeppsbrott — dels att de hugfäster minnet av en viktig händelse, en landstigning e. d. Med avseende på platsen och själva den stilistiska utformningen finns intet som hindrar att Kapelluddens gotiskt sköna kors kan vara rest som minnesmärke just på det ställe där Birgittas relikier först anlände till Sverige.

Sannolikt var det med ett större fartyg av hanseatisk typ som färden Danzig—Sikavarv ägde rum. Öland hade ju under medeltidens senare del livliga handelsförbindelser med Danzig, vilka i intensitet överträffade både Kalmars och Gotlands med denna tyska hamn.⁶²

⁶² Se Öland, III, Lund 1949, s. 201.

27. Kapelludden. Ruinen, korset och fyren, sedda från Sikavarps hamn. Foto Nilsson, Borgholm.

Vi har ovan antagit att Birgittas följe här lämnade fartyget för att transportera stoftet landvägen till Kyrkhamn vid Ölands södra udde, där fordom öns förnämsta fiskläge befunnit sig. Den som besökt detta monumentala område på Alvarets yttersta spets, kan väl föreställa sig hur hamnen då såg ut, omgiven av fiskarkojor och sjöbodas. Av kapellet, i biskop Brasks förteckning kallat Beati Johannis in Kyrkiohaffn, finns nu blott grundmurarna kvar under en grönskande kulle, av själva bebyggelsen ingenting och hamnen är svårt uppgrundad.

Om ovannämnda antagande är riktigt, så bör det varit här som biskopens skuta mött Birgitta för att föra henne över till svenska Bröms, den hamn som låg närmast riksgränsen i söder. Varför inte

identifiera ankarplatsen där med den nuvarande Grämckulla brygga? Den ligger skyddad genom Stackaskär och var fordom synlig från Brömsehus, bild 6 o. 7. Även detta danska fäste hade en god hamn, bild 25, men något skäl för Birgittas följe att landa på ett territorium som tillhörde Sveriges gamle fiende Valdemar Atterdag fanns ju inte.

Beträffande Gäddenäs — där man med relativ visshet kan anta att resesällskapet gått i land och där kistan troligen varit uppställd i Ålems kyrka — bör endast tilläggas att ankarplatsen i Kapellviken är god, väl skyddad och därtill belägen invid den stora farled norröver som passerar förbi Strömserum och Ålems kyrka upp mot Timmernabbens nuvarande industrisamhälle, bild 26. Från Gäddenäs

och till Stäkeholm (Västervik), som man kan förmoda blev nästa viktigare hållplats, är den kortaste sjövägen omkring 10 mil.

Denna uppsats har sökt med tillgängliga fakta levandegöra Birgittas färd, framför allt mellan Sikavarp och Vadstena. Genom karaktären av religiös ma-

nifestation och i samband därmed behovet av många rasteställen var det naturligt att denna sista etapp tog fem veckor i anspråk. Vi reser nu utan större svårighet samma vägsträcka med bil under loppet av en dag. Utan både ro och andakt under vägen?

Exkurs 1. *Den östliga pilgrimsvägen över Alperna.*

Genom välvilligt meddelande från prof. Leo Bagrow, Stockholm, har förf. erhållit kännedom om på nästa sida delvis avbildade träsnitt (publicerat i *Imago Mundi VIII*, 1951). Det visar en karta över pilgrimsvägarna till Rom, avsedd för det Heliga året 1500.

Längst till vänster ser man den ovan beskrivna vägen Rom—Rimini (på kartan: Arimino)—Ravenna—Padua—Treviso (på kartan: Tervis)—Villach—S:t Veit—Wien.

På bilden 4 cm från vänstra, resp. undre kanterna, observeras Brunn (på kartan: bruen), varifrån vägen går nordöst ut till Krakau. Enligt vad vi ovan antagit valde vårt sällskap en direkt väg från Brunn norrut via Bromberg mot Danzig.

Den vanliga rutten Rom—Lübeck över Viterbo—Bologna—Trento—Brennerpasset är den mellersta av de på kartan angivna pilgrimsvägarna.

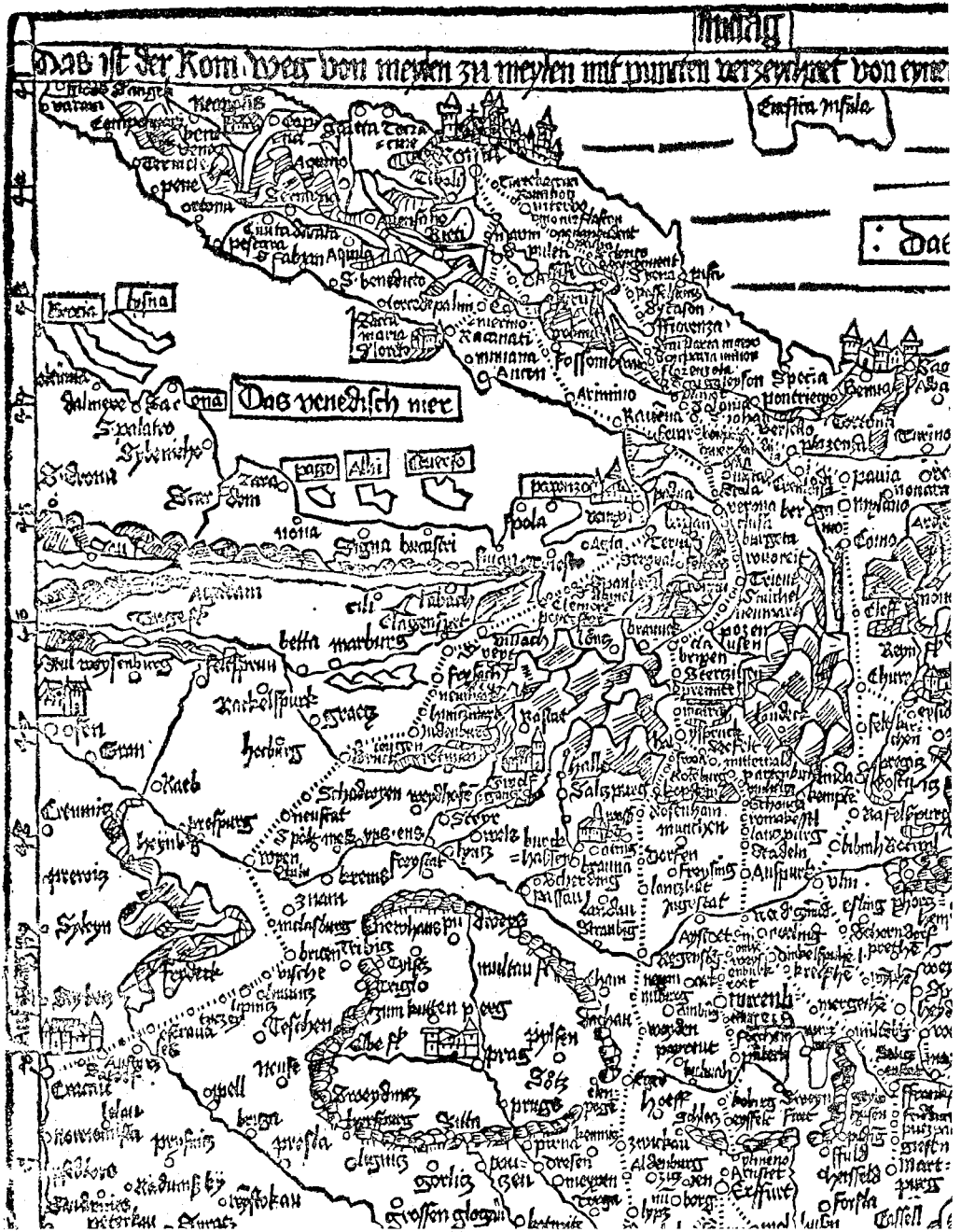
Exkurs 2. *Om överfallet vid Karle.*

Namnet på den plats mellan Brunn och Landskron där överfallet ägde rum förekommer i handskrifterna med ej mindre än tolv olika stavningar: Skarslno, Skarsluo, Scherlacho, Schorlaho, Schyerlaho, Sirlaho, Schirlacho, Shyerlaho, Scherlakis, Schierlaho, Schyerlaho och Ekarslahof.

Tack vare älskvärd hjälp av Tjeckoslovakiets minister i Stockholm Jaroslav Vlček, har förf. erhållit en värdefull utredning beträffande birgittinernas reserutt mellan Brno (Brunn) och Landskron. Den har verkställts inom Historiska institutet vid Vetenskapsakademien i Prag och återges här i den översättning till svenska som överlämnats till förf. från den tjeckoslovakiska legationen:

”Expeditionen gick från Brno på Trstěnice gångstig fram till Svitavy (Zwittau) och därifrån västerut över Ostrý Kámen till byn Trstěnice och staden Litomyšl. Mellan Ostrý Kámen och byn Trstěnice vid byn 'Karle' blev expeditionen överfallen. Karle var ursprungligen en tysk by och kallades på tyska 'Karlbrunn'. Vid Ostrý Kámen existerade vid denna tid en borg som under seklen spårlöst försvunnit och dess existens kan därför inte bevisas.

Av alla av herr direktör Lindblom angivna varianter om platsen, där överfallet skedde, får man först följa olika former av stavelsen 'kar' (cherl, cierl, irlak, chirl, chorl osv.) och sedan en grupp av varaktiga konsonanter 'rl'. Bokstaven K byttes ofta i gamla källor till

28. Detalj av karta, något förminskad, över pilgrimsvägarna till Rom (upptill på kartan). Tryckt i Nürnberg av Erhard Etzlaub för det Heliga året 1500. Originalets storlek 29 × 41 cm. British Museum.

'ch' och viceversa 'ch' för 'k', resp. för 'c', som t. ex. Chřenonice i stället för Křenonice, Cotbus i stället för Chcebus o. a.

Ordbegynnelsen 'S' kan i de flesta uttryck lätt förklaras genom förbindelse av tjeckiska förordet 'S' eller 'Z' med efterföljande appellativ, som bevisas med många belägg från äldre tiders benämning av tjeckiska orter (t. ex. Benice, oriktigt Zbenice, Donín, oriktigt Zdonín osv.). Denna förklaring understödes även med Eder: sista variant 'Ekarshof', där begynnelsebokstaven 'E' ingenting annat betyder än förordet 'S' i latinsk form 'e', 'ex' (jämförelse Elhoten, Elgut-Lhota). Denna variant är dessutom det mest uttrycksfulla belägget för riktigheten av lösningen att den i handskrifter anförda benämningen stämmer med dess nuvarande namn Karle. Om vi tar

bort begynnelsebokstaven 'E' återstår 'Karleshof', dvs. Karleshof, som betyder en gård vid Karle, som år 1336 enligt belägg ägdes av en adelsman Kunrát av Karle (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiæ et Moraviæ, tomus IV, pag. 128—129, nr 323, edidit Josef Emler, Pragæ 1892).

Av benämningen Karlshof kan man förklara alla de övriga oriktiga omvändelser med ändelsen '-ako', eller '-acko'. Utan något skriftligt belägg för borgen 'Karles' existens är det naturligtvis svårt att säga att adelsmannens gård i Karle är identisk med borgen 'Karle'. I våra källor står heller ingenting om karaktären av dess innevärdare i 70-önde året av XIV-nde århundradet och därför är det nödvändigt att stödja sig bara på främmande källor."

S:t Bridget's last journey

SUMMARY

On the 23rd of July 1373 S:t Bridget passed away in Rome. It was not until the 2nd of December the same year that they were ready to start the long journey to Sweden in order to bring her relics home. The author presents new points of view and conclusions as to this interesting journey home.

The report drawn up of the canonization of the saint (Processus canonizacionis Beate Birgitte, ed. I. Collijn, Uppsala 1924—31) presents several important facts. The travelers followed the old Via Flaminia to Montefalco in Umbria and later on to Marca d'Ancona. There we lose the track of the route. Finally we find the group in the city of Brünn in Moravia, from where they continued their journey via Landskron in Bohemia through Polen to Danzig.

Earlier it was presumed that the Swedes had gone by boat from Ancona to Trieste. There is a possibility, however, that they followed the main road via Padoa and passed

through Venetia. Regarding the position of Brünn it is however evident that leaving Italy they chose some of the roads across the Eastern Alps, probably via Gemona—Pontebba—Villach—Semmering, fig. 2, a favourite road in the fourteenth century. Cf. also fig. 28, a detail from E. Etzlaub's Romweg Map, 1500. We do not exactly know when the trip across the Alps took place. Owing to cold and snow it is probable that it was not carried out until the end of March 1374. It is to presume that the group arrived at Danzig not later than the middle of May. They arrived in Sweden on the 28th of May 1374 after a crossing which is likely not to have lasted more than forty-eight hours.

Up to the present day almost every author has assumed that the ship landed in Sweden at the town of Söderköping on the east coast of the province of Östergötland. This was already stated by the monastery brother Ulpho Birgeri from Vadstena (ob. 1433). Still the

Breviarium Lincopense (printed in 1493) tells us that the group set foot on Swedish soil for the first time at Sikavarp on the east coast of the island of Öland. Furthermore we know that the procession passed the fort of Brömsehus and very likely also Ålem farther to the north on the coast. All these places are marked out on fig. 3.

The author wants to explain the difference between these apparently contradictory reports in the following way. He presumes that the ship landed at Sikavarp which was a harbour well-known to the passengers between Sweden and Danzig. Later on they moved southward to Brömsehus, where the big diocese of Linköping begins, in which the monastery of Vadstena is situated. From there they went by ship to Söderköping, the important commercial town of that time, where they arrived on the 29th of June. From this town they passed on to the monastery of Vadstena, which the procession reached on the 4th of July. The explanation of the protracted travelling through the diocese of Linköping is to be sought in the fact that so many ceremonies in connection with miracles took place

at the halting places, where crowds of people had come together.

The coffin of red deal, probably Italian pine tree, in which the relics were transported, is still preserved in the nunnery of Vadstena, where it was regarded as a precious memorial. It has solid iron bands and was equipped with a lock, now removed, and furthermore a secret locking device, figs. 10—13. The coffin is placed on a bier, figs. 10 and 19. There are two reproductions of the journey from Rome, dating from the 15th century. One of them, made at Lübeck, but now to be found at Vadstena, is reproduced on fig. 16; the other one is a mural painting in the parish church of Tensta in the diocese of Uppsala, fig. 17.

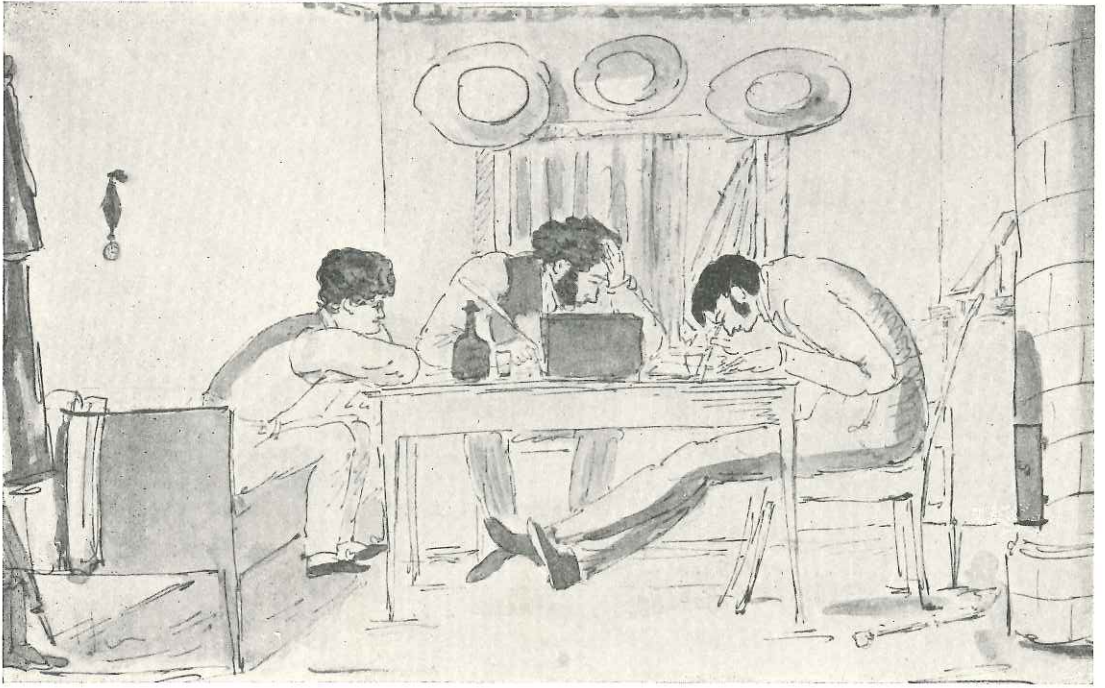
At Sikavarp, where the first landing took place, the ruins of a chapel are still to be found, called S:t Bridget's chapel, figs. 21—22. Some parts of it probably date further back than the time of S:t Bridget, but it has very likely been rebuilt in order to receive the bands of pilgrims. On the shore there is an extremely beautiful cross, probably placed there to commemorate the place where the saint, after being abroad for twenty-five years, returned home to Swedish soil.

SVENSK KULTURHISTORIA

i böcker utgivna av Nordiska museet

<i>En bok om Svindersvik</i> av ANDREAS LINDBLOM m. fl.	9:—	<i>Modedräkter 1600—1900</i> av GUNNEL HAZELIUS-BERG	7:—
<i>Svenska herrgårdshem under 1700-talet</i> av GÖSTA SELLING	35:—	<i>Orgelverken i Västerås stift</i> av JOSEF SJÖGREN	35:—
<i>Mälsåker — ett Tessinslott vid Mälaren</i> av ERIK ANDRÉN	9: 50	<i>Vävskedsmakeri och hornslöjd</i> av FOLKE SVEDENFORS	7:—
<i>En bok om Tyresö</i> av A. LINDBLOM, S. WALLIN, S. KARLING, B. BOËTHIUS m. fl.	20:—	<i>Smycken i svensk ägo</i>	24:—
<i>Julita klostets godspolitik</i> av PER STENSLAND	5:—	<i>Skolseder från Skara</i> av ALLAN NILSSON	5:—
<i>Broderier</i> av ANNA-MAJA NYLÉN	5:—	<i>Årets äring</i> av ALBERT ESKERÖD ..	15:—
<i>Norrländskt sågverksliv</i> av REINHOLD OLSSON	10:—	<i>Svenska skråsigill</i> av K. G. CEDER- GREN och G. VON SCHOULTZ	10:—
<i>Pataholm</i> av MANNE HOFRÉN	12:—	<i>Urmakare i Sverige</i> av ELIS SIDEN- BLADH	30:—
<i>Skottsbergiska gården i Karlshamn</i> av BENGT BENGTESSON	9: 50	<i>Stjärnsundsuren</i> av STEN LUND- WALL	12:—
<i>Helgerum i Tjust</i> av MANNE HOF- RÉN	14:—	<i>Rokokomöbler</i> av MARSHALL LAGERQUIST	25:—
<i>Flaskor och glas</i> av ELISA STEEN- BERG	9:—	<i>Herremansmöbler</i> av BRYNOLF HELLNER	3:—
<i>Bygd och yttervärld</i> av SIGFRID SVENSSON	8:—	<i>Allmogemöbler</i> av SIGFRID SVENS- SON	3:—
<i>Dalmålningarna och deras förlagor</i> av SVANTE SVÄRDSTRÖM	18:—	<i>Kistor</i> av GÖSTA VON SCHOULTZ ..	4:—
<i>Järnsmidet i Vasatidens dekorativa konst</i> av BRYNOLF HELLNER	20:—	<i>Svenska vävnadstekniker och mön- stertyper</i> av E. VON WALTERS- TORFF	18:—
<i>Slagan och andra tröskeredskap</i> av DAG TRÖTZIG	12:—	<i>Tygtryck i Sverige före 1700</i> av INGEGERD HENSCHEN	12:—
<i>Sledges and Wheeled Vehicles</i> av GÖSTA BERG	10:—	<i>Folkdräkter</i> av ANNA-MAJA NYLÉN	12:—
<i>Ekipage</i> av AXEL CRONQUIST	15:—	<i>Nationella dräkten</i> av EVA BERG- MAN	20:—
<i>Rågöborna</i> av PER SÖDERBÄCK ...	12:—	<i>Hallandsgårdar</i> av ALBERT SAND- KLEF	28:—
<i>Gränna</i> av SIGURD WALLIN	10:—	<i>Folkligt dräktskick i Vingåker och Österåker</i> av A.-M. NYLÉN	16:—
<i>Lapsk kultur vid Stora Luleälv källsjöar</i> av ERNST MANKER	45:—		

Några medlemmar ur kretsen på Löfholmen i författartagen 1829.

LÖFHOLMENS
THEATERSÄLLSKAP
1828 – 1830

av

Arvid Bäckström

NORDISKA MUSEET

Pris 15:– Inb. 20:–